

ŽIVJETI S NEIZVJESNOŠĆU

Priče porodica osoba nestalih u Bosni i Hercegovini (1992-1995)

ŽIVJETI S NEIZVJESNOŠĆU

Priče porodica osoba nestalih u Bosni i Hercegovini (1992-1995)

Sadržaj

Advija Altoka: Posljednjih godina tragam samo da nađem kosti	1
Almir Šehić 30 godina traži majčine kosti: "Ispunio sam joj jednu želju"	2
Hidajeta Karić: Trideset godina u potrazi za sestrom, zetom i njihovim dvogodišnjim sinom	4
I radost i tuga: Kako su nakon 30 godina pronađeni Arzija Starčević i Safet Imširović	6
Ismet Ćatić: "Mi znamo da i u Nevesinju mora biti jedan Srdan Aleksić"	9
Istu bol dijele dvije porodice: Ukopali samo dio kostiju	11
Jovanka Simić: Lale i jorgovan cvjetaju i danas, ali majke nema	13
Kemalemir Frašto: Ostao sam jedini od šesteročlane porodice	15
Majka i supruga iz Hadžića: Imena potcrtana crvenom bojom još se traže	17
Meliha Merdžić: Tražim tačnu lokaciju posmrtnih ostataka moga oca	19
Midheta Kaloper-Oruli: Želja za pronalaskom brata Midhata	21
Milenco Kovačević: Posmrtnе ostatke oca pronašao, za majčinim još traga	23
Mirsad Kurtović 30 godina u Doboju traga za kostima oca Avde	25
Mještani sela Žulje još tragaju za članovima porodica među kojima su i maloljetnici	26
Novinarska priča dvadesetjednogodišnjaka koji je pisao o ratnim strahotama Zvornika i Podrinja	28
Posljednja stanica Štrpci: Šefkija traga za bratovim posmrtnim ostacima 29 godina nakon zločina	30
Praznina na srcu Halide Konjo-Uzunović: Dvojicu braće ukopala, supruga još traži	32
Roditeljima koji traže nestalu djecu svaki dan je novi rez na srcu	35
Sudbina porodice iz Foče: Deminiranje moguće grobnice na Kacelju nova nada za pronalazak brata	37
Vesna Vladić: Oca pamti samo po fotografijama	40
Zehra Murguz: "Mi se nismo ni nagledali, rat nas je rastavio"	42

Predgovor

Trideset godina nakon početka rata (1992–1995) u Bosni i Hercegovini se još uvijek traga za više od 7.600 osoba koje se vode kao nestale uslijed oružanog sukoba.

Pravo članova porodica da saznaaju sudbinu svojih najmilijih i gdje se oni nalaze, kao i okolnosti te uzrok njihove eventualne smrti, predviđeno je i međunarodnim i domaćim pravom.

Proces traženja i identifikacije nestalih je veoma složen, kao što su i potrebe njihovih porodica i zajednica. Udruženja porodica nestalih iz svih krajeva Bosne i Hercegovine ulazu pojedinačne i zajedničke napore da privuku pažnju odgovornih institucija i javnosti na potrebu inteziviranja rada na rješavanju sudbine nestalih osoba. Zajednički sastanci, okrugli stolovi i zajednička obilježavanja Međunarodnog dana nestalih pokazuju da porodice ostavljaju razlike iza sebe i bore se za depolitizaciju procesa traženja, kao i za vjerodostojne informacije o sudbini svih nestalih osoba.

Pronalaženje i identifikacija nestalih osoba zahtijeva dugoročne napore svih relevantnih aktera, uključujući i medije. Mediji imaju važnu ulogu u javnom širenju teme i mogu značajno uticati na percepciju pitanja nestalih, ne kao pripadnika određene etničke ili nacionalne grupe, već kao osoba koji su imali porodicu i određenu ulogu u bosanskohercegovačkom društvu.

Istraživanje medijskog izvještavanja o temi nestalih osoba, koje je provela grupa istraživača sa nekoliko fakulteta komunikologije i političkih nauka iz BiH, a podržao Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa (MKCK), pokazalo je da u medijskim izvještajima dominira faktografsko izvještavanje. Ovom dominantno činjeničnom pristupu, kako navodi jedan intervjuisani urednik, "nedostaje živa riječ". Višedecenijsko traganje i izvještavanje suočava i novinare i porodice s određenom vrstom zamora i gubitka nade da će se pitanje preostalih nestalih osoba ikada riješiti. Akcenat na činjenicama ostavlja skrivenim ljudske priče.

Kako bi adresirao neke od problema s kojima se suočavaju porodice nestalih, ali i mediji u Bosni i Hercegovini, MKCK je u partnerstvu sa Balkanskim istraživačkom mrežom Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) 2021. godine organizirao radionicu "Medijsko izvještavanje o nestalim osoba u BiH s fokusom na humanitarni pristup temi", koja je okupila 17 novinara i novinarki iz 12 bosanskohercegovačkih gradova (Zenica, Bihać, Mostar, Banja Luka, Trebinje, Goražde, Kakanj, Sarajevo, Prijedor, Tuzla, Brčko i Travnik) koji su imali priliku pobliže se upoznati s temom nestalih osoba i akterima koji rade na procesu traženja.

Tokom projekta, novinari su razgovarali s članovima porodica 21 nestale osobe i omogućili im da ispričaju svoju priču i podijele s javnošću svoj doživljaj tridesetogodišnje borbe i napora da saznaju istinu o sudbini svojih najmilijih. MKCK i BIRN, uz saglasnost intervjuisanih porodica, u ovoj brošuri predstavljaju sve prikupljene priče.

MKCK izražava nadu da će ova brošura, kroz primjere humanijeg pristupa problematici nestalih, doprinijeti kvalitetnjem predstavljanju pitanja nestalih osoba i potreba njihovih porodica u bosanskohercegovačkim medijima.

Sadržaj tekstova u brošuri i korišteni materijal ne odražava stavove Međunarodnog komiteta Crvenog krsta/križa, te su isti isključivo proizvod novinara koji su radili na njima i na koje MKCK, uz puno poštivanje autorstva, nije imao uticaj.

Delegacija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta/križa u Bosni i Hercegovini

BEĆA ADEM

Rođen 1948 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**BEĆA ĐEMAL**

Rođen 1958 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**ČIKO NUAZ**

Rođen 1948 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**DUPOVAC SALIH**

Rođen 1951 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**HAJRI**

Rođen

Logor: Garaža,
1992, Lukavica**ISI**

Rođen

Logor: V
1992, Lukavica**KAR**

Rođen 1955 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**BEĆA ĐEMAL**

Rođen 1958 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**ČIKO NUAZ**

Rođen 1948 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**DUPOVAC SALIH**

Rođen 1951 god.

Logor: SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**HIĆIĆ SUAD**

Rođen 1961 god.

Logor: Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**KADRIĆ EDIN**

Rođen 1969 god.

Logor: SD Hadžići,Garaža,Lu
1992, Lukavica, UBIJEN**ALTOKA SAKIB**

Rođen 1955 god.

**Logor: Garaža,SDHadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**

Rođen 1935 god.

Logor: SD Hadžići,Garaža,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN

Rođen 1967 god.

Logor: Garaža,SD Hadžići,Lukavica
1992, Lukavica, UBIJEN**MEHDI ISMAIL**

Rođen 1963 god.

Logor: Garaža,SD Hadžići,Lu
1992, Lukavica, UBIJEN

Advija Altoka: Posljednjih godina tragam samo da nađem kosti

Piše: Dženisa Joldić

Advija Altoka 13. maja 1992. godine nije ni slutila da će tog dana posljednji put vidjeti supruga Sakiba, koji je iz Hadžića gdje su živjeli odveden u logor. Zajedno sa dvoje djece već trideset godina traga za čovjekom kojeg pamti po dobroti, kaže u razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH).

Advija Altoka je živjela sa suprugom Sakibom i dvoje djece u Hadžićima. Imali su lijep život, priča Advija, koja se tada kao domaćica brinula o djeci, dok je suprug radio kao mehaničar oklopno-mehanizovanih sredstava. Sakib je rođen u Foči 1955. godine, završio je Saobraćajnu i Višu školu u Velešićima.

“Bio je jako društven, poseban, a ja ga najviše pamtim po dobroti”, govori Advija.

Advija, koja je 13. maja 1992. imala 26 godina, prisjeća se da je tog dana sa Sakibom pošla tražiti vodu, koje tada nije bilo u Hadžićima. Sjeća se da su kroz tadašnji park pored džamije u Hadžićima došle dvije naoružane osobe.

“Jedna osoba je bila tamnije puti, a druga je imala plavu kosu, crnu uniformu i automatsku pušku. Imao je rukavice sa osjećenim vrhom na prstima sa nekim nitnama, meni je to tada izgledalo tako strašno”, sjeća se Advija.

Pitali su supruga kako se zove i naredili mu da stane sa strane.

“Mene ne pitaju ništa, ne diraju me”, prisjeća se ona.

Dodaje da je jedan od njih pričao sa njenim suprugom, dok je drugi produžio i okrenuo pušku prema nebū, opalio rafal, i rekao da “sve ‘balije’ koje su u zgradiji izađu ispred”. Njoj je tada rečeno da ide kući. Kaže da nije bila svjesna da će tada posljednji put vidjeti Sakiba, te da će on s ostalim izdvojenim komšijama biti zarobljen.

Advija Altoka tada odlazi kući. Priča da je sa njom naredni period bila njena komšinica, jer su se plašile biti same i slušati pucnjeve, dok su joj djeca bila sa njenim roditeljima u drugom mjestu. Za supruga je čula da je u dvoranu u Hadžićima.

“Pokušala sam na mnoštvo načina doći do bilo kakve informacije, tražila sam i razmjenu putem Komisije za razmjene”, dodaje Advija.

Za BIRN BiH ona pojašnjava da je komšiju hrvatske nacionalnosti iz Kiseljaka, koji je tada, kako navodi, mogao ići svugdje, zamolila da sazna gdje je i kako je njen Sakib. Govori kako su njemu rekli da je Sakib imao hladno

oružje kod sebe, te da ga zbog toga ne mogu pustiti.

“Zadržavali su ga iz razloga što je Sakib vojnu tehniku znao pod mali nokat”, kazala je Altoka, koja tvrdi da njen suprug nije imao oružje.

Ni druge informacije, kako je rekla, nisu joj pomogle da ga pronađe 1992. godine ili sazna nešto o njegovoj sudbini, dok je ona otišla za Kiseljak kako bi bila sa djecom. Po završetku rata bivši logoraši su Adviji govorili da su njenog muža dva puta izvodili iz dvorane u Hadžićima kako bi popravio tenk, a potom i da je Sakib sa njima bio zatvoren u Lukavici, u općinskim garažama, gdje su ih tukli. Saznala je i da je bio zatvoren u kasarni “Slaviša Vajner Čića” u Lukavici. O zatvorenima u ovoj kasarni i sudbini brojnih Hadžićana za kojima se i danas traga BIRN BiH je pisao ranije.

U ranijoj isповijesti za BIRN BiH i bivši logoraš Almin Đelilović iz Hadžića, koji je kasnije zatvoren u kasarni “Slaviša Vajner Čića” u Lukavici, govorio je o torturama kroz koje su prošli zarobljenici.

“U večernjim satima, 23. juna, uslijedila je prozivka 46 ljudi, koji su odvojeni. Oni su prebačeni u drugu prostoriju i čitavu noć su do nas iz te prostorije dopirali urlici, to je katastrofa bila, da se jednostavno čovjeku ledi krv u žilama od onog što čuješ, a kamoli da gledaš. Nekad ujutro je to utihнуlo, a nas pola ljudi su prebacili u tu prostoriju. Ja sam imao tu ‘čast’ da prvi uđem. U toj prostoriji sam zatekao neke stolove, na njima kaiševi, pertle, a zid dužine od možda dva metra je bio crven od krvi. Tu je bilo premlaćivanje tih ljudi”, ispričao je tada Đelilović, ističući da se za ovom grupom logoraša još uvijek traga.

U Hadžićima se, prema podacima Udruženja za traženje zarobljenih i nestalih iz Hadžića, od 1996. godine tragalo za 140 nestalih, od kojih je veliki broj pronađen na nepristupačnim mjestima na kojima su bili skriveni. U ovom trenutku se traga za 74 žrtve proteklog rata s ovog područja.

Advija Altoka je nestanak supruga Sakiba nakon rata prijavila, poput mnogih drugih porodica, putem Međunarodnog komiteta Crvenog križa (MKCK).

“Posljednjih godina tragam isključivo samo da nađem kosti. (...) Dani mi teško prolaze, borim se da lagodnije živim, ali tu je onaj oblak koji uvijek ide sa mnom”, kaže Advija, dodajući da je porodicama dostupno sve manje informacija, jer umiru i oni koji bi mogli nešto znati o potencijalnim lokacijama grobnica.

Prezime i ime: ŠEHIĆ HASNJAVA
Prezime i Ime: ŠEHIĆ HASNJAVA
Nom et prénom

Dan, mjesec i godina rođenja: 19.01.1949.
Dan, мјесец и година рођења:
Date de naissance

Mjesto i opština rođenja: RIPAC

Мјесто и општина рођења:
Lieu de naissance et commune

BIHAC

Trebivalište i adresa stana: BIHAC

Требивалиште и адреса стана:
Domicile habituel et adresse exacte

RIPAC BB

1901949112012

Foto: BIRN BiH

Almir Šehić 30 godina traži majčine kosti: "Ispunio sam joj jednu želju"

Piše: Amila Žunić

Medicinska sestra Hasnija Šehić je sa još oko 40 osoba ubijena tokom radne obaveze u septembru 1992. godine u bihaćkom naselju Duljci. Za njenim tijelom i danas traga sin Almir Šehić, koji je o njenoj sudbini čuo od sestre i drugih preživjelih.

Almir Šehić jedan je od onih koji nakon skoro 30 godina nisu pronašli nijednu kost najmilijih. Njegova majka Hasnija u junu 1992. godine, zajedno sa kćerkom Almirom, vratila se u porodičnu kuću u Ripcu iz Bihaća u koji su izbjegli.

"Tada je povela i sestru. To je bio posljednji autobus koji je iz Bihaća odvezao putnike u Ripac, nakon čega je postavljen punkt i nije se više moglo ići. Na makadamskom putu preko Golubića komšije su napravile još jedan punkt i nisu ih htjeli pustiti. Majka je nudila i novac", počinje Almir u razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) opisivati posljednji susret s majkom.

"Brzo će ja doći", reče mi. Bio je lijep dan i poslijepodne je krenula iz Bihaća autobusom i povela sestru. Uspio sam je zagrliti i to je bio naš posljednji susret", prisjeća se Almir, kao i da je tog dana majka nosila crvenu sukњu i šarenu košulju.

Majka i sestra ostaju u Ripcu koji je tada bio pod kontrolom srpskih jedinica, pojašnjava on.

"Za nas su najgore bile dezinformacije i različite informacije koje smo dobijali. Za nas je to bio težak period, a posebno za tatu koji je sve primao k srcu", kaže.

Prvih mjeseci uspjeli su ostvariti kontakt sa njima.

"Tri mjeseca smo slali pisma preko Crvenog križa. Dobio sam desetak pisama od majke. Govorila je da su žive i zdrave. U posljednjem, koje je poslala u septembru, napisala je da ima 45 kg, a imala je 65", navodi Almir.

"Pisma su bila kao da ih je pisao neko drugi, nepovezana, ali je njen rukopis. Pisala je da se čuvam, da vodi dnevnik i broji granate koje padaju prema nama", dodaje.

U septembru Almir je bio raspoređen u vojnoj policiji smještenoj u današnjoj kasarni "Adil Bešić".

"U oktobru je do kasarne došla vijest o ubistvu u Duljcima i rekli su da su one među desetinama ubijenih. Bili smo sigurni da je i sestra", govori on.

Sestra je ipak živa, ispričala je šta su proživjеле

Tada počinje proces razmjene ratnih zarobljenika, kaže Almir, govoreći da je tražio sestru i majku, odnosno njihova tijela. U decembru njegova je sestra razmijenjena živa.

"Samo sam je zagrlio i zahvalio Bogu da je bar ona živa", navodi, kao i da su trebale godine da mu sestra ispriča sve strahote koje su doživjele.

"Ona je ostala živa zahvaljujući komšiji Mirku koji je ubijen u našoj kući jer je spašavao moju sestru. Ona

je kao djevojčica maltretirana i Mirko je lagao da je to njegova kćerka koja je živjela u Novom Sadu i na osnovu toga je ostala živa”, priča.

Najgore priče o majci i šta su preživjele, morao je, kaže, prihvatići.

“Sestra mi je sve ispričala i one različite priče koje smo prije slušali bile su istinite. (...) Oni su morali raditi poljoprivredne poslove tokom zarobljeništva. Svako jutro bi traktorom došli po njih i odvezli ih, a majka bi im dala prsten ili nešto samo da sestra ostane kući. Nakon što odu, komšinica bi je odvela kod sebe, da je sačuva”, govori.

“Nagledala se svega. Nakon nekoliko godina mi je ispričala šta im se sve dogodilo. (...) Ispričala mi je da je mama skoro svaki dan oko naše kuće zakopavala dijelove ljudskog tijela koje su psi donosili”, opisuje on.

Kako mu je sestra ispričala, 23. septembra 1993. godine njena majka je odvedena na radnu obavezu da bere šljive. Njegovoj sestri je tada jedan poznanik rekao da će svi biti ubijeni. O tom danu čuo je i od drugih preživjelih.

“To je bilo između 12 i 13 sati. Donijeli su im kafu i stavili tepih da sjednu. Došlo je njih šest ili sedam sa fantomkama i počeli su pucati po ljudima. Ubijena je i djevojčica od 11 godina. Mama je molila da je ne ubiju. Nju su ranili, djevojčicu ubili, pa mamu dokrajčili”, prisjeća se Almir svjedočenja preživjelih.

Jedan od saučesnika, kaže, na suđenju je priznao da su ih postavili uz banderi i palili.

“Stavili su ih u traktor i krenuli. Kada je UNPROFOR saznao za to, presreo ih je i uzeo tijela”, govori, dodajući da su “specijalci srpske vojske nakon toga zarobili kamion UNPROFOR-a, preuzeli tijela i zaputili se u nepoznatom pravcu”.

Pred Kantonalnim sudom u Bihaću počinitelji zločina u Duljcima su kažnjeni na ukupno 57 godina zatvora. Osuđeni su Jovica i Zoran Tadić, Zoran Berga, Željko Babić, te Goran Mihajlović.

Pronađen majčin svijetlozeleni džemper

Nekoliko godina kasnije, tokom prvog prekopavanja terena i traženja posmrtnih ostataka, našao je majčin džemper.

“Bio je to svijetlozeleni džemper sa pahuljicama za koji mi je sestra rekla da ga je nosila tog dana”, prisjeća se Almir.

Svjedoci i preživjeli, kaže Almir, znaju progovoriti i dijeliti informacije na obilježavanju godišnjice. Ipak, onu glavnu – gdje su kosti, ni danas nema.

“Uvijek sam se pitao zašto su je morali ubiti. Mogla im je pomoći kao medicinska sestra. Nije dovoljno sve ono

što su joj radili, na šta su je tjerali i što je morala proći, pa su je morali i ubiti”, govori.

Sestra, za čije je zlostavljanje odgovarao jedan od komšija, nije mogla da se vrati u porodičnu kuću.

“Sestra nije mogla, ostala je u gradu. Nije joj bilo lakko, dugo se oporavljala i bila u bolnici, doživjela traume. Molila me da prodam kuću, ali nisam mogao jer mi je otac tri dana prije smrti rekao da to ne uradim, ako ikako mogu”, dodaje i navodi da, koliko kod je u toj kući bilo zla i koliko god mu bila mrska, ipak mu je uspomena na roditelje.

Otar se poslije rata vratio živjeti u porodičnoj kući i umro je u njoj 1996. godine.

“Imao je 49 godina i srce mu nije izdržalo”, priča Almir koji se godinu kasnije vratio živjeti u porodičnoj kući.

Željela je da budem spiker

Almirova majka je bila medicinska sestra u ambulanti u Ripču. Završila je Višu upravnu školu u Zagrebu. Imali su lijep i miran porodični život.

“Morao sam napustiti četvrti razred srednje škole da bih išao na vojnu obavezu u Beograd. Otac je bio građevinski poslovodja u Pritoci, blizu Ripča. Sestra je imala sedamnaest godina. Sve je funkcionalo lijepo”, govori Almir o vremenu pred početak rata, kada se vratio sa služenja vojnog roka u Beogradu.

Onda su, prisjetio se, počela prva izbjegavanja od strane komšija srpske nacionalnosti, a jednom su ga kaže i istjerali iz kafića.

“Jedne večeri jedan od komšija mi je rekao da je bolje da uzmem svoje stvari i odemo iz Ripča”, dodaje Almir i navodi da mu nije bilo jasno zbog čega, s obzirom na to da nije bio aktivno vojno lice.

Priča da roditelji nisu ozbiljno shvatili riječi koje im je prenio kao dvadesetogodišnjak i da niko nije vjerovao da će ljudi od kojih su se najmanje nadali, komšije, učestvovati u zločinima koji su uslijedili.

“Početkom 1992. godine ljudi su vidjeli da se nešto dešava i počeli su odlaziti. Kasnije su odlasci bili prisilni i mi smo morali izbjegići iz Ripča”, objašnjava Almir kao i da se njegova porodica bila nastanila kod Željezničke stanice u Bihaću, u kuću u kojoj su ostali do zarobljavanja majke i sestre.

Iako trideset godina kasnije nema uspomena na majku ni njenih posmrtnih ostataka, ispunio je kaže jednu njenu želju.

“Njena želja je bila da budem spiker i to sam i danas. Ispunio sam joj tu želju. Mnogo toga me podsjeća na nju i bude mi lakše kad vidim da pronalaze druge ljudе, imam nadu i dalje. Ovo jest veliki pritisak, ali ne prođe nijedan dan da ne pomislim na majku, nema dana da je se ne sjetim”, zaključuje Almir.

Hidajeta Karić: Trideset godina u potrazi za sestrom, zetom i njihovim dvogodišnjim sinom

Piše: Amila Žunić

Hidajeta Karić već punih trideset godina traga za svojom sestrom Begajetom, zetom Zijadom i njihovim sinom Edinom koji je imao samo dvije godine kada je nestao zajedno s roditeljima na području Srebrenice 1992. godine.

Hidajeta Karić, koja se nakon rata sa suprugom Kasimom vratila u Bratunac gdje su iznova izgradili kuću, za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) govorila je o sestri Begajeti Mujić koja je u trenutku nestanka bila trudna devet mjeseci.

“Živjeli su na Soločuši, prema Srebrenici. Kada je rat izbio, 1992. godine, izbjegli su u Luku odakle mi je zet. Odatile su opet krenuli u izbjeglištvo. Čuli su da su ovi neki uspjeli pobjeći i preći kroz šumu. Kada su krenuli i došli do Podravanja, od tada im se gubi svaki trag. Čuli smo da su ih tu, u Podravanju, držali u školi. Ne znamo šta je bilo s njima, jesu li ih pobili. Ništa ne znamo”, kaže Hidajeta Karić za BIRN BiH držeći u rukama sliku svoje sestre i njene porodice.

Saznala je da je u koloni s njenom sestrom bilo ukupno osam osoba.

“Bila je još jedna Hatidža i njeno dvoje djece. Bio je i neki momak koji se preziva Mujić i neki djed. Iz te grupe nikoga nema, nikada ih nisu pronašli”, rekla je Karić.

Kaže da se često pita kako je neko mogao ubiti dvogodišnjeg Edina.

“Edo je bio prelijep, isto curica. Beba mala. Kada sam ja rodila svog sina Almira, Begajeta je meni donijela lančić i darovala mog Almira. Ja sam taj lančić toliko čuvala, u čizmici sam ga prenijela kada su nas protjerali odavde”, priča Hidajeta koja je od tada samo još jednom vidjela sestruru Begajetu.

“Stalno se pitam kako joj je bilo, kroz šta je prošla i prolazila. Ipak je ona bila deveti mjesec trudnoće. Oni su pošli, u Podravanju ih je safatala zasjeda. Jedino mi je ova jedna Merima rekla, da su oni naišli tuda poslije njih, da su tu našli dječiju obućicu, flašicu. Moguće je da su ih tu pobili i bacili ih niz stijene. Tako smo čuli. Ja vama govorim sve ono što i ja znam i što sam čula”, opisuje ona.

Nema dana, dodaje, da ne razmišlja o sestri.

“Najgore mi je što ne mogu da je usnim, tu svoju sestru. Jednom sam samo usnila kako mi njezin Edo viče: ‘Tetka, mi smo živi. I mama i babo.’ Ovako, on stoji pored nekih kućica i okrenuo se i to mi govori. Ja sam tada skočila. Nikada ih više nisam usnila. Nikada. Da mi je barem da ih pronađemo, da znamo gdje su, da ih ukopamo”, govori ona.

Njeno sjećanje na sestru Begajetu prepuno je emocija.

“Begajeta je bila jedno dobro stvorene. Sestra mi je, ali je stvarno bila zlato. I njezin muž. To su bili toliko dobri ljudi, baš ih je ljubav spojila. Znate ono kad se ljudi nekako nađu. To tako rijetko gdje ima. Ali, eto, vidi šta je bilo s njima. Begajeta je bila i jako pametna, završila je školu za rudarskog tehničara. Tako smo se lijepo slagali svi, ali šta ono bijaše, ne znam”, prisjetila se.

Često joj govore da odustane od traženja, “da od toga i tako nema ništa”, ali Karić kaže da je iz godine u godinu sve upornija i želi pronaći svoje najmilije. Ona je nekoliko puta, zajedno s majkom, bratom i drugom sestrom davala i krv u potrazi za sestrom.

“Davala sam krv nekoliko puta, tamo u Kiseljaku u Tuzli, kada smo bili u kolektivnom smještaju. Moj brat i sestra su u Americi, ali su dali krv. Otac mi je umro u Tinji (Srebrenik) u izbjeglištvu i nikada nije mogao preboliti moju sestru. Majka mi je ovdje bila, kod mene umrla. Ja sam je gledala kako umire. Ona je samo gledala u Begajetinu sliku i samo željela da sazna bilo šta o njoj. Vjerujte, da kad neki mladić krene kroz Voljavice, ona njemu samo govori da vidi ima li njezinog Edina”, priča kroz suze Karić, dodajući kako je iskaz o sestri i njenoj porodici dala i Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA).

Ona vjeruje da mještani Podravanja imaju informacije o njenoj sestri.

“Ali niko ništa neće da kaže. Moja sestra ima dva djevera, to su Zijadova braća. Oni su čak davali i pare da bilo šta saznaju. Uzmu im pare, kažu im gdje su. I ode tim da ih traži, ali zateknu samo kamenje. Znači neće da nam kažu pravu istinu gdje su ih zakopali i ostavili”, kaže Karić, dodajući da trideset godina traje potraga za sestrom i njenim članovima porodice.

Karić, koja je rodom iz Valjevice, govori i da je izgubila mnoge članove šire porodice tokom genocida u Srebrenici 1995. godine. Kaže da je ukupno ubijeno oko stotinu članova porodica s kojima je bila u srodstvu – Malagići, Salihovići, Mašići, i da ih je većina ukopana u Memorijalnom centru.

Danas živi s mužem Kasimom, koji je preživio logor u Bratuncu gdje je bio zlostavljan. Oboje, govori, žele da ljudi konačno počnu živjeti u miru i jedni s drugima.

“Ja se bavim poljoprivredom. Muž i ja sijemo, privređujemo, dosta toga prodamo. Ali, sve je naše, domaće. Družimo se s ljudima. Nije važna nacija, važno je da smo ljudi. Vidjeli smo da nam rat nije ništa dobro donio, ali ja samo molim i dalje, ako bilo ko šta zna o mojoj sestri, njenom mužu, da nam kaže”, poručila je Karić.

I radost i tuga: Kako su nakon 30 godina pronađeni Arzija Starčević i Safet Imširović

Piše: Amila Žunić

Posljednjeg junskog dana 1992. godine u mjestu Kerep, općina Gradačac, ubijeno je petnaest osoba bošnjačke nacionalnosti, za čiju smrt do danas niko nije odgovarao. Trinaest žrtava identificirano je odmah, a dvije porodice su trideset godina tražile Arziju Starčević i Safeta Imširovića. Svoju priču podijelili su za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH), da poruče kako nikad nisu odustali u nadi da će, kao i oni, i druge porodice koje tragaju za svojim članovima pronaći smiraj.

Porodica Imširović živjela je u Gornjoj Međidi u općini Gradačac početkom rata. Najmlađi član porodice bila je tada šesnaestogodišnja Mirzeta, dok su starija braća – Mirzet i Safet – pozvani u vojsku. Posljednji put kući su se vratili 29. juna 1992. godine. Jutro poslijе, Mirzeta će ih vidjeti posljednji put, kad su s rođakom Mevludinom krenuli u drugo selo posjetiti djevojke.

“Bilo nam je čudno što se brat Safet, koji je bio malo ozbiljniji jer je bio stariji, pridružio mom bratu Mirzetu i želio da ide s njim u Prijeko Brdo. Kao braća su se voljeli i dijelili smo sve, ali njih dvojica nikad nisu išli zajedno u izlaska i grad. Izašli smo da ih ispratimo, moj amidža, strine, moji roditelji i ja. Mirzet je vozio, Safet je bio na suvozačevom mjestu, a moj amidžić Mevludin je sjeo pozadi. Imala sam neki osjećaj da brat Mirzet nije skidao pogled s nas. Nešto je stalno čudno pogledavao u retrovizor. Otišli su i nikad se više nisu vratili”, počinje se prisjećati Mirzeta Šalđić dana koji

će zauvijek promijeniti nju i njenu porodicu.

Iz onoga što joj je kasnije ispričao njen rođak Mevludin, Mirzeta je saznala da se automobil koji je vozio njen brat Mirzet pokvario u povratku u mjestu Srnice. Pronašli su osobu koja je trebala odšlepati automobil, na koji je ubrzo pucano. Mirzeti je rođak rekao da se automobil prevrnuo nakon što je pogoden granatom.

“Ranjen u glavu i jedva se izvukavši kroz prozor auta, Mevludin je ostao ležati na asfaltu. Potpuno onemogao, u jednom je trenutku čuo tutanj i glasove kako govore: ‘Kupi žive, mrtve ne diraj.’ Osjetio je i kako ga neko udara po nogama i čuo kako glas uzvikuje: ‘Ovaj nije živ, mrtav je. Idemo dalje!’ Sakrio se potom”, prisjeća se Mirzeta, objašnjavajući da je tek predveče krenuo bježati kroz šume i polja.

Mevludin je Mirzeti i njenoj porodici ispričao da je Mirzet pogoden s tri metka, direktno u srce. S obzirom da je Safet bio u prvom autu zajedno s čovjekom koji je pristao povesti ih iz Srnice, Mevludin nije znao šta se desilo s njim. Prisjetio se još samo da je s njima u autu, na zadnjem sjedištu, sjedila i jedna djevojka. Mirzeti su drugi rekli da je s njima bila Arzija Starčević.

Zamišljale smo kako bi bilo da i Arzija ima svoju porodicu

U porodici Starčević bilo je pet sestara i trojica braće. Djatinjstva provedenog u zajedničkoj porodičnoj kući

na Čajrama (općina Doboj), Nazifa Ćosatović, jedna od sestara Starčević, sjeća se po lijepome.

“Kad imate puno braće i sestara, mislim da je to nešto najljepše i da je to najveće bogatstvo. Mi sestre smo zajedno spavale, dijelile smo odjeću, izlazile u kafiće i diskáče”, kaže ona, pojašnjavajući da su sestre i po odlasku iz porodične kuće ostale privržene jedna drugoj.

Sestra Arzija, kaže Nazifa za BIRN BiH, radila je u restoranu u Srnicama početkom rata. Planirala je da se vратi porodici, ali je poginula na Kerepu kada je imala 25 godina.

“To je kao da vam je neko komad mesa otkinuo od vas. Fali vam nešto. Kad smo saznali da je poginula, majka nikad nije htjela pred nama zaplakati. Uvijek je plakala kad je mislila da spavamo, da je ne bismo čuli. Sestre i ja smo često znale razmišljati i zamišljati kako bi izgledalo da nam je sad i Arza tu, da nas je pet, da i ona ima svoju porodicu”, prisjeća se.

Arziju pamti po njenoj dobroti i pozitivnoj energiji, zbog koje su je, kaže, voljeli svi.

“Bila je jako fina, društvena, dobra osoba koju je baš svako volio. Ko god je poznavao, zna je kao jednu divnu osobu. Sve joj je išlo nekako od ruke i uvijek smo govorili da je ona najljepša od svih nas. Ne znam da li je to zato što je naša sestra i što je sad nema”, opisuje Nazifa i dodaje da je Arzija uživala u tome da druge obraduje.

Foto: BIRN BiH

Voljela sam vjerovati da je Safet živ

Za Safetom Imširovićem je njegova porodica tragala preko 29 godina.

“Lijepo je bilo odrastati s njim, bio je divan brat. Kao najstariji u našoj porodici, on se brinuo o nama jer su otac i majka puno radili. Stalno nas je savjetovao i uvijek nam želio najbolje. I on je bio zaposlen kao stolar u jednoj privatnoj firmi. Nije bio oženjen, imao je samo 24 godine. Od dana kad je nestao, mi nikad nismo

prestali tražiti Safeta”, kaže njegova sestra Mirzeta, kao i da je, uprkos činjenicama, voljela vjerovati da je još živ.

Nadu su im budili, kaže, i ljudi koji su govorili da je Safet odveden i da je viđen u logoru u Doboju, pa su nekoliko godina Mirzeti otac i stričevi obilazili ta mesta i pokušavali saznati da li je u njima Safet zaista bio. Potraga je bila bezuspješna.

“Najgore je bilo roditeljima. Traganje i priče da je viđen ovdje i da je viđen ondje, a kad dođeš do tih ljudi koji su tvrdili da imaju informaciju, oni kažu da nisu ni vidjeli ni pričali ništa. Moja majka je umrla prije tri godine od tuge i boli, ne dočekavši nikad da se njen sin pronađe”, kaže Mirzeta Šaldić.

Mirzeti otac, govorila ona, nakon nekog vremena postao je svjestan da nade nema, zaključivši da je tijelo njegovog sina izgorjelo u autu. Porodica kasnije upoznaje Razima Omerovića, predsjednika Organizacije šehida i poginulih boraca općine Gradačac, koji im je rekao da ima saznanja da su kosti nepoznatih osoba dovezene s mesta masakra na Kerepu i da su ukopane na nepoznatoj lokaciji mezarja Kadić-bašča.

“Jedna od mogućnosti bila je da su osobe koje su izgorjele u autu i čiji su skeletni ostaci pokupljeni u vreću i ukopani u mezarju Kadić-bašča kao nepoznate osobe upravo Safet Imširović i Arzija Starčević, jer su svjedoci vidjeli kako Arzija sjeda u auto s braćom Imširović na policijskom punktu u Srnicama, nakon čega su otišli prema Kerepu”, rekao je Omerović BIRN-u BiH.

On je pokušavao ustanoviti o kojoj je tačno lokaciji riječ, pa je u saradnji s Institutom za nestale osobe Bosne i Hercegovine (INO BiH) prije više od dvije godine pretraženo područje mezarja koje su osobe što su ukopavale kosti pokazale Omerović, ali je potraga, prema riječima Mirzete, bila bezuspješna.

Omerović je, kaže ona, nastavio tragati, te je došao do hodže koji je tvrdio da nije ta strana mezarja u pitanju, a njegova će se sjećanja kasnije pokazati tačnim.

Nismo mogli naći mjesto gdje je ukopana

I Arzijina porodica tragala je u Gradačcu za mjestom na kojem je ukopana.

“Kad smo stupili u kontakt s Huseinom Karićem iz Srnice, dobili smo informaciju da Arzija nije mogla preživjeti. Te prve informacije koje smo čuli – da je bila ranjena, da je izgorjela i da je ukopana u Gradačcu – ispostavile su se tačnim. Ali mi jednostavno nismo mogli naći mjesto na kojem je ukopana”, govori njena sestra Nazifa.

Krajem 1996. ili početkom 1997. godine, Nazifa je sa sestrom i zetom otišla u Gradačac.

“Obišli smo sva mezarja, a nije nigrde. Onda smo išli kod hodža i mještana, pitali smo da li znaju da li je ukopana jedna ženska osoba u tom periodu. Slali su nas od vrata do vrata, nisu znali ništa”, objašnjava.

Policija ih je uputila na Safetovog oca Huseina Imširovića, koji im je potvrdio da je mlađeg sina već ukopao i da za starijim još uvijek traga. Započeli su zajedničku potragu, a nakon neuspjeha, članovi porodice Starčević vratili su se kući. Godine su prolazile, kaže Nazifa.

“Početkom 2006. godine došli su ljudi iz Tuzle. Odveli su moje roditelje u Dobojskih brdima, da ih tamo ispitanju i kažu im da su pronašli jednu grobnicu, da postoji mogućnost da je tu ukopana naša sestra i da mi moramo da idemo u Tuzlu da damo svoj DNK uzorak”, prisjeća se Nazifa, dodavši da se nakon par mjeseci njen otac razbolio i preminuo a da nije dočekao da pronađe Arziju ili da im neko kaže ko je odgovoran za njenu smrt.

Nazifinoj dobroj prijateljici je 2013. godine jedan čovjek ispričao da su dva tijela ukopana u Kadić-bašči, da mu je bilo čudno da su ukopana uz samu među i što to mjesto nije bilo označeno i da je često znao proučiti Fatihu tu. Na tom mjestu, osam godina kasnije, 15. marta 2021., porodica Starčević pronašla je svoj smiraj – potvrđeno je da su kosti Arzije Starčević pronađene na mezarju Kadić-bašča.

Slučajno otkriće i konačna identifikacija

Marinko Baković bio je prvi istražitelj INO-a BiH koji je pokušao identificirati dvije nepoznate osobe koje su stradale na Kerepu 30. juna 1992. godine. Njegova istraga, zasnovana na svjedočanstvima ljudi koji su ukopali tijela, započela je još početkom 2000-ih. Tek prije nešto više od dvije godine, kako je u izjavici za BIRN BiH pojasnila glasnogovornica INO-a BiH Emza Fazlić, uposlenici Područnog ureda Tuzla su izvršili ekshumaciju na mezarju Kadić-bašča, na lokalitetu za koji se pretpostavilo da bi mogao kriti posmrtnne

ostatke. Ostaci tada ipak nisu pronađeni.

“S obzirom na to da nismo znali gdje se tijela tačno nalaze, o svemu je obaviješteno lokalno pogrebno preduzeće, te smo se dogovorili s njima da nas pozovu ukoliko prilikom kopanja grobnih mjesta naiđu na ranije ukopana tijela”, objašnjava Fazlić i dodaje da su sredinom 2020. godine, kopajući grobno mjesto, uposlenici ovog groblja naišli na nekompletne i djelomično izgorjele posmrtnе ostatke.

Nakon DNK analize utvrđen je identitet.

“Bili su to Safet Imširović i Arzija Starčević”, kaže Fazlić.

Sredinom marta 2021. godine, porodica Starčević dobila je informaciju da je DNK urađen i da je potvrđeno da pronađeni ostaci pripadaju Arziji. Porodica je pozvana u Tuzlu 23. decembra 2021. godine da preuzme tijelo. Pet dana kasnije, Arzija je ukopana na mezarju Čajre.

“Kad su stigli ljudi koji vrše ekshumaciju, u toj vreći su pronašli dva povezana ugljenisana tijela koja su navodno bila prekrivena vojnom košuljom. Vjerovatno onaj koji ih je pokupio nije mogao da gleda to. Tad su ostaci poslani za Haag na identifikaciju”, govori Arzijina sestra Nazifa.

U decembru 2021. godine porodici Imširović stigao je poziv iz Komemorativnog centra u Tuzli. Safet je ukopan dva dana nakon Arzije, na mezarju Ibrševac u Gornjoj Međidi.

“Nešto je u meni proradilo tad, tresla sam se. Na identifikaciji su tražili tačne podatke o bratu i nudili nam da vidimo slike, ali nismo pristali. Ja ne bih, a ni oču nisam dozvolila da nam Safet ostane u sjećanju takav. Željeli smo da ga pamtim onakvim kakav je otisao onaj dan, 30. juna 1992. godine”, kaže Safetova setra Mirzeta.

Sada je porodici lakše, dodaje ona, jer imaju mjesto koje mogu obići i proučiti Fatihu.

Nazifa Čosatović kaže da je pronaći kosti svojih nestalih istovremeno i radost i tuga.

“Tuga je jer znaš da više nije među živima, a sreća je jer smo je konačno našli i sad možemo biti mirni. Znam da je mojoj mami sad lakše hiljadu puta, ona je svoje dijete ukopala”, pojašnjava ona.

“Arza i Safet su zajedno ležali u istom mezarju 29 i po godina, imam osjećaj kao da su bili podrška jedno drugom. Kad su rekli da su nađeni povezani, učinilo mi se kao da su to dvije osobe koje su zagrlile jedna drugu kad se dešava nešto strašno. To me nekako tješi, imala je nekog uz sebe. Govorila sam da mi je žao da ih razdvojimo nakon toliko vremena. To je ipak nešto što ne možeš jednostavno da izbrišeš”, zaključuje ona govoreći kako ih je ovaj događaj trajno povezao sa porodicom Imširović.

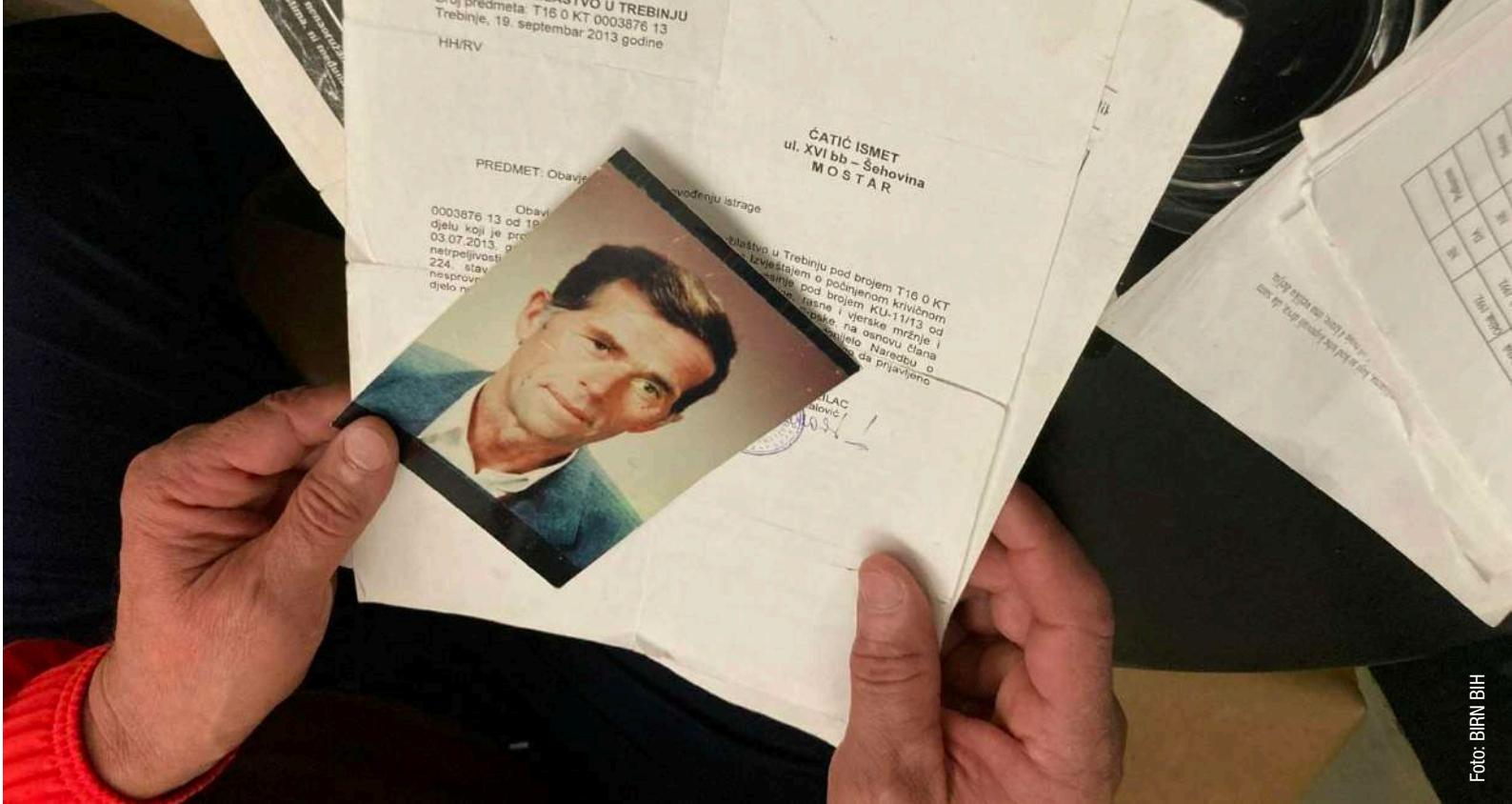

Foto: BIRN BiH

Ismet Ćatić: "Mi znamo da i u Nevesinju mora biti jedan Srđan Aleksić"

Piše: Nikolija Bjelica-Škrivan

Zadnju nadu da je možda negdje živ ugasila mu je DNK analiza kostiju iz jame Lipovače u Nevesinju, gdje je pronađeno nekompletno tijelo njegovog oca Smaje nestalog u selu Žulja 1992. godine, kaže u razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) Ismet Ćatić, koji vjeruje da će neko progovoriti o lokaciji grobnice kako bi pridružio kosti i dostoјno ga ukopao.

Ismet Ćatić priča kako je nakon potvrde da pronađene kosti pripadaju njegovom ocu plakao kao da je njegova smrt nastupila upravo tog trenutka.

"Toliko plača, toliko emocija, nakon toliko godina, pitao sam sebe šta mi je. To su posebni osjećaji. S druge strane, to nam je bilo i neko olakšanje u smislu da nas više niko ne može zavlačiti sa različitim informacijama", opisuje trenutak spoznaje o smrti oca Smaje Ćatića.

"Naša prva saznanja su bila te 1999. godine kada je otkrivena jama Lipovača. Nas Institut za nestale osobe poziva da pokušamo nešto prepoznati, jer tada još uvijek nije postojala DNK metoda, ali tek 2014. godine, uzimaju DNK uzorke i dolaze rezultati. Našao sam fragmente podlaktične i ključne kosti svoga oca. To je još uvijek u kosturnici na groblju Sutina u Mostaru. Predlagali su nam da to ukopamo, ali mi smo odbili, jer očekujemo da nađemo i ostale kosti", govori Ćatić.

Za zločin u nevesinjskom selu Žulja još niko nije osuđen, a Ćatić sumnja da će se to ikada desiti zbog,

kako kaže, "tromog tužilaštva i dobrih advokata".

Uprkos tome, dodaje on, svakoga dana pokušava da pronađe bilo kakav trag koji bi ga doveo do istine.

Prema nezvaničnim informacijama do kojih je došao, njegovog oca je posljednji video izvjesni Lulić, takođe zarobljenik bošnjačke nacionalnosti. Kako su saznali, on ga je video u podrumu nevesinjskog Sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) "modrog, pretučenog i jedva živog".

Pored oca, u ljetu 1992. godine, Ismetu su u nevesinjskom selu Sopilja stradali stric Dervo, strina Sevda rodica Sabira i rođak Ševko.

O njihovom nestanku ne zna mnogo, ali zna da su kosti strica, strine i rodice pronađene u mjestu Žiljevo, dok za kostima rođaka Ševke Ćatića i dalje traga. Ni za ovaj zločin u selu Sopilja niko nije odgovarao.

Za BIRN BiH on se prisjeća posljednjeg susreta sa ocem, a kako dodaje, na osnovu svjedočenja svoje majke Merke, temelji priču o njegovom nestanku.

Posljednji susret s ocem

Ratne 1992. godine Ismet Ćatić je imao 24 godine. U porodičnoj kući u selu Žulja živio je sa ocem, majkom, dvije mlađe sestre i starijim bratom.

Sve je počelo, priča, 13. juna, kada je u poslijepodnevним časovima u selo Žulja došlo nekoliko naoružanih

srpskih vojnika. Prisjeća se da su pucali iz pušaka i zastrašivali stanovništvo. Dodaje i kako je prethodno postojao dogovor stanovnika njegovog i susjednog pravoslavnog sela Žuberin da u slučaju opasnosti štite i upozoravaju jedni druge. Kako je rekao, od dogovora nije bilo ništa i "vrag je odnio šalu".

"Tu veče, kada smo vidjeli da prijeti opasnost, nas oko 40 se povuklo na, za nas slobodnu teritoriju, prema Rotimlji (Mostar)", prisjeća se Ćatić i dodaje da je i oca nagovarao da podje sa njim, ali bezuspješno.

To je bio njihov posljednji susret.

"On nije htio da ide, govorio mi je: 'Neće meni nikо ništa, nisam nikome kriv, vi idite, a ja ћu ujutru pustiti ovce. Ako se bude ujutru nešto dešavalo, ja ћu gledati da se izvučem, ako ne bude, treba neko da vodi računa o stoci.' On je tu noć nočio na sijenu u štali, a ujutru oko pet sati je došao u kuću", nastavlja Ćatić, prisjećajući se kako je tada mislio da je otac u pravu i da ih neće zadesiti ovakva sudbina.

Brat i dvije sestre su se, kaže, negdje oko ponoći povukli prema selu Kameni, a u Žulji su ostali otac i majka. U jutarnjim satima, sljedećeg dana, prema njegovim riječima, počelo je privođenje mještana pred

su i naumili. Po pričama, oni su pred džamijom kasnije izdvojili sedmoricu, među njima i mog oca, i odveli ih na Gumanice, ispod sela, gdje im je bila komanda. Tu im se gubi svaki trag", kaže Ismet.

Mještane koji su ostali pred džamijom natovarili su u kamione i odvezli u pravcu Nevesinja i Gacka.

"Prema Gacku se našao neko ko je imao ljudskosti u sebi i naredio da se žene i djeca vrate u selo. Žene su se iz sela snalazile kako su znale, uglavnom, nekako su izašle na slobodnu teritoriju. Tada je majka došla na Rotimlju, tu smo se sreli i ispričala mi je šta se sve dešavalo", svjedoči Ćatić.

"Očekivao je ljude"

Godine potrage za ocem obilježila je stalna neizvjesnost, mnoštvo, kako ih naziva, besmislenih informacija, ali i nada. U saradnji sa Institutom za nestale osobe BiH, kaže, reagovao je na svaku dojavu, ma koliko ona izgledala besmislena.

"Sve mi je bilo sumnjivo. Gdje god bismo vidjeli neku humku, pomislili bismo: 'E, ovdje bi nešto moglo biti.' Uzmeš, kopaš, ne nađeš ništa. To je toliko bilo izbezumljeno", prisjeća se on.

Zabilježio je kakve informacije nudio je i novac, pisao pisma, tražio pomoć u nadi da će nekome "proraditi savjest i da će progovoriti".

"Jedan nam je čovjek obećao 100 posto tačnu informaciju. Mi smo išli na to mjesto gdje je on tvrdio da bi moglo biti kosti, on nas je navodio telefonom. Obećali smo mu za to dati 2.000 maraka. Sjećam se, od čoše 12 koraka, penjem se na humku... Kasnije je tu i komisija tražila, ali na tom mjestu nije bilo ništa", prisjeća se i dodaje: "Mi uporno insistiramo i tražimo, mi znamo da i u Nevesinju mora biti jedan Srđan Aleksić".

Srđan Aleksić mladić je kojeg su pretukli pripadnici Vojske Republike Srpske u centru Trebinja, zato što je od ubistva odbranio svoga komšiju i prijatelja Alena Glavovića. Preminuo je, a njegovo ime postalo je sinonim za ljudskost i hrabrost.

Dok pokazuje očevu fotografiju, Ismet priča kako ga se sjeća kao velikog čovjeka i dobrog oca. Te 1992. godine, Smajo je, govoriti, imao 51 godinu. Radio je u hladnjači za sušenje mesa u Mostaru i sa porodicom se bavio stočarstvom. Da ima priliku da ga još jednom vidi, kaže, ni sam ne zna šta bi mu rekao.

"Svako o svome priča sve najljepše, ali mislim da je bio ljudska veličina. Sve što je imao stekao je svojim radom. Samim riječima – 'treba vidjeti šta ljudi hoće' i to što je otišao kod njih, govoriti kakav je to čovjek bio. Tamo je očekivao ljude, međutim, tu ljudi nije bilo", govoriti Ismet, kao i da nikada neće odustati od potrage za ostacima očevih kostiju, moleći sve ljude koji imaju bilo kakvu informaciju da mu u tome pomognu.

seosku džamiju.

"Kada je otac tog jutra, pričala mi je majka, došao da klanja, u kuću je uletjela komšinica i rekla: 'Bježi Smajo, evo ih sve odvedoše pred džamiju'. Otac je tada rekao: 'Šta bježi, treba vidjeti šta ljudi hoće' i otišao direktno kod njih pred džamiju", prepričava Ćatić.

Ismet je saznao i to da su mu oca nekuda odveli i da se pred džamiju, gdje je već bila i njegova majka Merka, vratio sa modricama i ožiljcima.

"Zatim su oni iz te grupe koja je bila pred džamijom izdvojili Aliju Ćatića i Salku Pirušića i poslali ih po nas 40 koji smo izašli iz sela. Njima su zaprijetili da ako se ne vrate, ove što su ostali zapalit će u džamiji. Mi njima nismo dali da se vrate, a ni mi nismo htjeli da se vratimo sa njima, jer smo znali da će oni uraditi šta

Foto: BIRN BiH

Istu bol dijele dvije porodice: Ukopali samo dio kostiju

Piše: Nikolija Bjelica-Škrivan

Srećko Stević i Slavica Slavić pronašli su samo nekoliko kostiju članova svoje porodice koji su stradali u junu 1992. godine na Buni kod Mostara ili u okolini i odlučili su da ih dostoјno sahrane. Tuga ne prestaje ni 30 godina nakon, ali je nada da će odgovorni za njihovu smrt biti procesuirani sve manja.

Srećko Stević je u junu 1992. godine posljednji put video žive svoje roditelje, majku Nadu i oca Spasoja. Tek 2006. pronašao je i sahranio samo dio njihovih kostiju. Učinio je to, kaže, jer je znao da više nema za čim da traga, budući da su njihova tijela spaljena.

Bio je to s jedne strane osjećaj nemjerljive tuge i bola, govori Srećko, a s druge strane veliko olakšanje.

“To mi je bilo i rasterećenje, jer sam pronašao kosti, znam gdje su, mogu ih sahraniti”, kaže on.

U razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH), Srećko se prisjeća kako je sa roditeljima živio mirno u porodičnoj kući u mostarskom selu Hodbini, ne sluteći da bi im išta moglo uništiti sve ono što su godinama zajednički stvarali.

Nada i Spasoje su bili vršnjaci, te 1992. godine imali su 56 godina. Spasoje je već tada bio penzioner, a Nada je, priča Srećko, bila domaćica i “držala kuću”. Nekoliko mjeseci ranije udala mu se sestra, pa je u kući sa roditeljima ostao samo on.

“Imali smo kravu, svinje i koke za svoje potrebe i bavili smo se poljoprivredom. Bili smo mirna seoska familija, moji roditelji su bili o svom poslu, ni sa kim nisu imali neki konflikt. Taman su došli do nekog normalnog života, othranili i odškolovali sestruru i mene, stekli uslove da oni malo manje rade i da konačno počnu da uživaju, ali, eto, desilo se sve to. Nije moglo dalje”, priča Stević koji je 1992. imao 24 godine.

Žali jer nije uspio da sačuva njihove fotografije, ali ih pamti kao vrijedne, radne i poštene ljude. Posljednji

razgovor kada je on krenuo u vojsku, nije upućivao da će biti posljednji.

“Ja sam im govorio, kada su civili počeli da odlaze iz sela, da idu i oni, ali oni nisu htjeli. Govorili su: ‘Što da idemo, tu je naša vojska’, nisu ni pomislili da će doći do toga, da ćemo se mi povući”, nastavlja Srećko.

Prema njegovim saznanjima, nakon povlačenja srpske vojske sa mostarskog područja, majka i otac su se nekoliko mjeseci skrivali po obodima sela. U kuću su, vjeruje, dolazili povremeno kako bi uzeli nešto hrane. Kada je, pretpostavlja, nestalo hrane, pokušali su da se povuku prema Nevesinju, ali su krajem ljeta uhvaćeni u selu Vranjevići.

“Po jednoj verziji i izjavi svjedoka oni su odvedeni u Blagaj i ubijeni u stanici vojne policije, a po drugoj verziji su odvedeni u selo Kosor i tu su ubijeni i nađeni. Čovjek koji se vratio u Kosor, nekad u jesen 1992. godine, našao je ispred svoje kuće zgarište. Ti ostaci su pokupljeni i sahranjeni u praznu grobnicu u groblju u Kosoru”, priča Srećko i pojašnjava kako je tek 2005. godine zahvaljujući vlasniku te kuće saznao u kojoj su grobniči kosti, a godinu dana kasnije i dobio potvrdu da se radi o njegovim roditeljima.

U godinama u kojima ništa nije znao o roditeljima, Srećko je, priča, tragao, sastajao se sa ljudima, raspitivao, sklapao informacije i nadoao se.

“Ja sam ispočetka mislio da će se i oni pojavit, da će nekako doći do Nevesinja. Mislio sam da su možda i zarobljeni i da će se pojavit na nekoj razmjeni. Kako je vrijeme odmicalo, optimizam je bio manji”, govori on.

Zaubistvo Nade i Spasoja Stevića još nikoni nije odgovarao. Iz Tužilaštva Hercegovačko-neretvanskog kantona BIRN-u BiH je potvrđeno da je u julu prošle godine u ovom slučaju donesena naredba o nesprovodenju istrage protiv Srećka Puljića i Hajrudina Gološa zbog

njihove smrti. Također, istraga je obustavljena i protiv Srećka Gagre i Halila Batlaka, jer ne postoji osnov sumnje da su počinili krivično djelo ratnog zločina.

Srećko sve manje vjeruje da pravda može biti zadovoljena.

Foto: BIRN BiH

“Da je bilo volje, bilo bi završeno. Da su htjeli da dokažu, dokazali bi. SIPA je odradila korektno, a Tužilaštvo ništa. Kada slučaj dođe do tužilaštva, tu mu je kraj”, smatra on.

Nadu da će krivci biti procesuirani izgubila je i Slavica Slavić, kojoj je u junu 1992. godine na području Mostara ubijen brat Siniša Marić.

Nada da će kompletirati bratove kosti

Iako je prije 19 godina sahranila butnu kost svoga brata, dio nje, kaže za BIRN BiH Slavić, još uvijek se nuda da je on negdje živ i da će se jednog dana pojaviti. Drugi dio nje, priča, ne odustaje od potrage za ostatkom kostiju i nuda se da će uspjeti da ih kompletira.

Govori kako su brat i ona sa roditeljima živjeli u Raštanima, kao i da su imali kuću u mjestu Hodbina gdje su došli 12. juna. Kada je civilno stanovništvo počelo da se povlači i oni su, objašnjava, odlučili da odu za Nevesinje. Svi su, priča, bili na okupu u Nevesinju do 15. juna, kada njen brat s drugom odlučuje da se vrati na položaj u Mostar.

Slavica se kroz suze prisjeća njihovog razgovora u Nevesinju. Bila je, kaže, ljuta na njega jer nije htio da je čeka da i ona pođe sa njim i njegovim drugom nazad u Mostar.

“Ja sam tada dužila sanitetski kombi. U 15 časova i 15 minuta brat i drug mu sjedaju u taj kombi i odlaze iz Nevesinje. Bila sam ljuta na njega, galamila sam, oni su se samo smijali, svirnuli mi i otišli. Nisu željeli i mene da povedu. Rekli su da ne mogu da me čekaju dok se ja obujem. Više se nikad nismo vidjeli”, prisjeća se ona.

Siniša je imao 23 godine kada je ubijen. Slavica kaže da je bio lijep i veseo mladić, pun života, nemirnog duha i njen zaštitnik. Nadimak mu je bio Vic.

“Sjećam se svih naših nestalih. On je u svakom momentu stajao ispred mene, štitio me od cijelog svijeta, pa i od naših roditelja. Mislila sam da se njemu

nikada ništa ne može desiti, bio je gromada”, priča i dodaje kako je godinama poslije razmišljala kako ga možda ne bi zadesilo sve to da joj je dopustio da krene s njim.

Nakon tog 15. juna za Mariće svaki je dan bio agonija. Pregršt pogrešnih informacija, mnogo nade da je živ i sporadične sumnje da nije ispunjavale su im dane.

“Poslije nekog vremena mi smo saznali da se mnogima na Buni gubi svaki trag. Prema našim informacijama, na Buni je nestalo 29 osoba, zajedno sa civilima. Bilo je priča da je moj brat pružao otpor kada su ga zaustavili, da je pokušao da bježi preko rijeke Bune, da je pomagao civilima u Hodbini, da je uspio da pobegne i da se jedno vrijeme krio, ali su ga našli i ubili. Druga priča je da je na mostu nastradao”, govori Slavica.

Kada je 2003. godine stigla potvrda da je u vreći kostiju nađena i njegova butna kost bili su u dilemi da li je sahraniti ili ne.

“Prijedlog Instituta (Institut za nestale osobe Bosne i Hercegovine) je bio da ne preuzimamo kost jer je samo jedna. Međutim, svjesni da je to 99,9 posto njegovo, ne prihvatom da to ostaje u kosturnici sa ostalim kostima, ako možemo posljednje učiniti to je da ga dostoјno sahranimo. Identifikacija je bila 1. aprila, a 7. aprila 2003. smo ga sahranili”, priča Slavica, djevojačkog prezimena Marić.

Ni za ubistvo Siniše Marića niko nije odgovarao, niti je, prema informacijama koje ima porodica, za ovaj slučaj Tužilaštvo vodilo istragu.

“Istražitelji SIPA-e su uzimali izjave, ali predmet, koliko mi znamo, nikada nije došao do Tužilaštva”, kaže Slavica, koja vjeruje da bi dio kostiju njenog brata mogao biti u bašti jednog hotela.

Iz Tužilaštva HNK su potvrdili da se Siniša Marić ni u jednom predmetu ne vodi kao oštećeni, napominjući da je u evidenciji teško pronaći predmet po imenu oštećenog, ukoliko novinari nemaju podatke o prijavljenim ili optuženim osobama.

Porodice poginulih i nestalih na Buni svake godine 15. juna sjećaju se svojih najmilijih. Srećko i Slavica će, zaključili su za BIRN BiH, dok su živi taj dan provoditi na Buni.

Porodični album/ Ustupljeno BIRN BiH

Jovanka Simić: Lale i jorgovan cvjetaju i danas, ali majke nema

Piše: Mirsad Arnavutović

Svake godine Jovanka Simić odlazi u rodnu kuću u Srnicama (općina Gradačac) jer je za nju vežu najljepše uspomene na roditelje, koji su nestali tokom rata. Očeve kosti je pronašla, a majku 30 godina poslije još traži, u nadi da će pronaći makar jednu njenu kost.

“Iako je prošlo toliko godina i u toj kući više nema nikog, još uvijek u dvorištu svake godine cvjetaju jorgovan i lale koje je moja majka nekad davno posadila”, počinje sjetno Jovanka Simić gledajući u izbljedjele slike roditelja.

Trivko i Đuka Đurić su sa tri kćerke – Jovankom, Bojanom i Anicom – prije rata živjeli na svom imanju u selu Srnice.

Najstarija kćerka Jovanka priča za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) da je to bila prava domaćinska kuća, da su njeni roditelji bili vrijedni i radni, bavili se poljoprivredom, uzgajali stoku, odgajajući kćerke u slozi sa svojim priateljima i komšijama svih nacionalnosti.

Otac Trivko je imao prvo volove, a potom i konje, nastavlja ona, s kojima je često išao kod drugih komšija da uzore parcelu prije sjetve. Ponekad je znao otići kratko da radi i u Austriju.

“Sjećam se tako, jednom se otac tokom noći vratio iz Austrije, a mi djeca poskakali iz kreveta da vidimo kakve nam je poklone donio. Meni donio male crne lakinane čizmice, lijepе, ma prelijepе. Ja ih obukla

i legla u krevet da spavam u njima, toliko su mi se sviđale, a mati mi reče: ‘Pa nećeš valjda, Jovanka, u čizmama spavati’”, priča Jovanka dok joj suze naviru na oči jer već skoro 30 godina traži posmrtnе ostatke majke.

Jovakin otac i majka su zadnji put viđeni kod svoje kuće u naselju Srnice 19. augusta 1994. godine. Prije toga su, prema Jovakinim saznanjima, više puta pričali s komšijama i ljudima iz okolnih sela kako žele da nađu nekog ko će ih prevesti preko linije, kako bi posjetili kćerke i njihove porodice na području Brčkog. Od tog dana im se gubi svaki trag.

“Zadnji put sam ih žive vidjela 7. marta 1994. godine. Ja, suprug i djeca smo se zatekli kod svekra i svekrve u Špionici (općina Srebrenik) kad je počeo rat u Brčkom. Otišli smo im u posjetu u namjeri da budemo nekoliko dana, međutim nakon što su srušeni mostovi u Brčkom preko rijeke Save i počeo rat, mi se više nismo mogli vratiti svojoj kući”, govori Simić, dodajući da su tu ostali 22 mjeseca, odakle je preko njiva i šuma povremeno odlazila do Srnice da obide roditelje, koji su živjeli sami.

Pismo o odlasku djeci i unucima

Tokom maja mjeseca došlo je, priča ona, naređenje da se Srnice isele, međutim njeni roditelji su s još nekim odlučili ostati, jer su prije rata sa svima bili dobre komšije, i sa Muslimanima u susjednim Gornjim Srnicama i sa Hrvatima u Hrgovima.

“Jedno vrijeme su moji roditelji, zajedno s drugim komšijama, spavalii u školi u Srnicama jer im je vojska rekla da je bezbjednije da spavaju tu gdje ima straža nego u svojoj kući. I tako su i radili neko određeno vrijeme, a poslije su prestali ići na prenoćište u tu školu i cijelo vrijeme su bili kod svoje kuće, obrađivali zemlju, hranili stoku, niko ih nije dirao jer su ih svi znali”, kaže Jovanka.

“Od marta mjeseca 1994. godine, kad sam roditelje zadnji put vidjela žive, pa do augusta mjeseca nekoliko puta smo se dopisivali preko poruka ‘Crvenog krsta’ jer sam se ja sa svojom porodicom vratila kući u Brčko pa su te poruke bile jedini način komunikacije”, prisjeća se Jovanka za BIRN BiH.

“Iz tih poruka sam saznala da moji roditelji pokušavaju pronaći nekog ko bi ih preveo preko linije, da dođu i posjete mene, sestru i unuke. Znam da su čak prodali konje i kravu da bi skupili pare kako bi platili nekom da ih prevede preko linije”, pojašnjava ona.

A onda danima nije čula ništa o njima, dok joj tetak i tetka sestrinog muža, koji su prešli iz Špionice u Brčko, nisu rekli da su i njeni roditelji trebali s njima doći, ali da je njihova kuća bila prazna kada su došli do nje 19. augusta 1994. godine, te da su zatekli pismo u kući.

Rođak i komšinica su im kasnije rekli da su 19. augusta 1994. godine došli do kuće Trivka i Đuke Đurić, da je sve bilo otključano, ali da su sve stvari bile u kući, da su se na ulazu nalazile papuče njene majke, te da su našli pismo u kome je pisalo da su otišli djeci i unucima u posjetu jer su ih poželjeli i da će se vratiti za par dana.

Poslije rata je Jovanka od jedne babe, koja je živjela u kući blizu njenih roditelja, saznala da je ona, jedne večeri dok je padala kiša, vidjela da su “neka kola bila ispred njihove kuće i da su potom otišla” i da ona Trivka i Đuku više nije vidjela.

Od tada se raspitivala na mnogim mjestima, a neki su joj poznanici govorili da su joj se roditelji vjerovatno sklonili kod komšija u okolnim selima jer su se poznavali i bili dobri s mnogima od njih.

Jovanka govori da nije gubila nadu sve dok joj nakon par mjeseci jedan rođak, koji je bio u policiji, nije rekao da se o njima ništa ne zna, da nema saznanja da li su živi, te je tada zapravo shvatila da su nestali.

Prolazile su godine a o njima ništa nije novo čula što bi pomoglo da sazna gdje su nestali, kako bi pronašla njihova tijela i dostojno ih sahranila, da im može otići na grob.

Otac pronađen u koritu rijeke Tinje, želja za jednom majčinom kosti

Inspektor iz Policije Brčko distrikta je 2006. godine obavijestio Jovanku da su pronađeni posmrtni ostaci njenog oca i da se nalaze u kosturnici u Banjoj Luci.

Prema saznanjima koje je tad dobila u policiji, posmrtni ostaci su nađeni tri godine prije toga u naselju Seonjaci, slučajno kada je jedan od mještana bagerom čistio pored svog imanja i primijetio ljudske skeletne ostatke u korijenju drveća u koritu rijeke Tinje.

“Njegove kosti su pronađene godinama prije, i nakon toga su bile prevezene u Tuzlu, potom u Odžak, a onda u Banju Luku, gdje je 2006. godine utvrđeno podudaranje sa DNK uzorkom koji smo sestre i ja godinama prije toga dale u nadi da ćemo pronaći svoje roditelje”, opisuje Jovanka.

Nakon toga uslijedio je novi šok.

“Ne mogu opisati osjećaj kada smo otišli na preuzimanje očevih kostiju, jer sam očekivala da ću vidjeti čitav skelet, međutim na šatorskom krilu u toj kosturnici vidjela sam samo pola očeve lobanje i nešto malo kostiju od skeleta. Ruke su mu bile svezane žicom, prepoznala sam njegovu košulju koju je nosio prije rata, pantole, kaiš, kaiš od sata, album sa slikama i majčinu ličnu kartu”, prisjeća se.

“Tad sam rekla: ‘Zašto niste na tom mjestu još kopali, jer je tu gdje ste njega pronašli, sigurno morala biti i moja majka.’ Međutim, rečeno mi je da su vršena dodatna kopanja na toj lokaciji, ali da niko drugi nije pronađen”, kaže Jovanka.

Ona je poslije saznala da je Komisija za traženje nestalih bezuspješno vršila iskopavanja na više lokaliteta u Jagodnjaku i Poljacima duž korita rijeke Tinje, kako bi se pronašle kosti njenih roditelja, ali i skeletni ostaci još četiri žene iz Špionice za koje se pretpostavlja da ih je neko zajedno obećao prevesti preko linije.

“Nekim ljudima bude žao kad ne pronađu kompletan skelet svojih nestalih članova porodice, ja bih bila zadovoljna da pronađem samo jednu majčinu kost, da je ukopam pored oca i da im mogu doći na grob da se pomolim i zapalim svijeću”, ističe plačući Jovanka Simić, dodajući da i nju godine polako sustižu i da je sve manje nade da će za života pronaći majku.

Foto:Porodični arhiv / ustupljeno BIRN BiH

Kemalemir Frašto: Ostao sam jedini od šesteročlane porodice

Piše: Aida Trepanić

Kemalemir Frašto iz Foče već 30 godina traga za posmrtnim ostacima brata Emira. U želji da očuva uspomenu na njega i porodicu od koje je danas jedini živ govorio je za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH).

Novinarima BIRN-a BiH Kemalemir Frašto javio se iz Amerike. Kazao je da je 27-godišnjeg brata zadnji put vidoj u maju 1992. kada su ga komšije i pripadnici paravojnih formacija odveli u fočanski Kaznenopopravni dom.

Kako objašnjava Frašto, pojedine informacije je dobijao od anonimnih izvora, a saznanja o bratu dobio je i iz presude Miloradu Krnojelu, koji je kao upravnik KP doma u Foći osuđen na 15 godina zatvora za ubijanja, progona, premlaćivanja i druga nečovječna djela u periodu od oko petnaest mjeseci 1992. i 1993. godine.

Kako se navodi u prвostepenoj presudi, Pretresno vijeće Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) se uvjerilo da su otprilike u junu ili julu 1992. godine Emir Frašto i Husko ili Husein Rikalović odvedeni u sklop grupe zatočenika u upravnu zgradu gdje su teško premlaćeni. U presudi se navodi da Sudu nije predložen nikakav dokaz o razlozima premlaćivanja Frašte.

Nakon toga, kako je saznao, njegov je brat nestao 21.

juna u šest sati iza večere i od tada mu se gubi svaki trag. Kasnije je dobio informacije da je ubijen ispred njihovog porodičnog kafića "Derbi" u Foči, u čijoj blizini je tijelo ostalo nekoliko dana.

"Upravo pored 'Derbija' teče rijeka Čehotina pored koje ima most i tu ostaje dva-tri dana. Poslije dva-tri dana moj Emir rahmetli, kako imam informacije, imao je skupocjeni sat na ruci i neko je prilazio da uzme taj sat, međutim nisu smjeli. Bilo ih je strah sa mrtvaca skinuti", kaže Frašto, dodajući kako svjedoka samog ubistva nije bilo.

Kako je saznao, tijelo njegovog brata je bačeno pored mosta sa platoa ispred kafića, gdje se nekoliko dana nalazilo pored rijeke, potom je zatrpano kamenjem.

"Znači nisu ga zakopavali nego su samo kamion kamenja dovukli. Ako gledate te slike mosta, ako gledate to gdje sam ja prijavio Tužilaštvo, vidi se da ima tu kamenja, vidi se da je istrešeno kamenje, sad imaju dva drveta tu", objašnjava, kao i da je davao izjave u Tužilaštvo Bosne i Hercegovine i Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA).

Kako kaže, jedne prilike je ekshumacija bila zakazana, ali je tek po dolasku u Foču saznao da je otkazana.

"Ja dolazim u Foču na to mjesto kod mosta, čekam i

dolazi mi poziv da je ekshumacija otkazana. Bivam razočaran, kopam svojim rukama tu”, kaže on, dodajući da je posljednji put ekshumacija izvršena prošle godine, da je prekinuta zbog neadekvatne mehanizacije za kopanje i nastavljena mjesec dana naknadno bezuspješno.

Moguće je, smatra on, i da su posmrtni ostaci izmješteni.

“Bili su mi jedina nada, izgubio sam nadu u naše Tužilaštvo. Još uvijek 627 Fočaka, 627 duša luta Fočom. Još uvijek nije nađeno. Imam osjećaj da njih ne zanimaju žrtve, imam osjećaj da našu vlast i naše funkcionere ne zanima niko”, rekao je za BIRN BiH Frašto, dodajući da on neće nikad odustati od potrage za Emirom.

Emir je bio olicenje divne osobe

U razgovoru za BIRN BiH kaže kako ni on ni brat nisu bili svjesni početka rata. Njemu je tada bilo 18 godina.

“Do unazad mjesec dana ti si živio sa svojim komšijama i sada su se te komšije okrenule protiv tebe”, navodi on, kao i da su ubrzo svakodnevna granatiranja u Foči postala svakodnevica, ali i snajperi.

“Vidiš crvenu tačku kako hoda, vidim je na maminom ramenu, vidim na tijelu”, opisuje.

Prisjećajući se života njegove porodice prije rata, kaže da su živjeli vrlo komotno u svojoj kući u Foči, te da je odrastao uz roditelje i trojicu braće – Enesa, Envera i Emira.

“Ja sam nekako bio najviše privržen Emiru, nas dvojica smo bili najviše bliski. Stoga i ovo ime, iako nas je rat razdvojio, iako nas je ova sudska razdvojila i ovo ime njegovo držim sa svojim, tako da je on dio mene. Iako je uvijek dio mog srca, ali i legalno dio njegovog imena je uvijek tu sa mnom”, kaže Frašto, koji je na svoje ime Kemal dodao ime Emir po preseljenju u Ameriku 2001. godine.

Emir je, kaže, imao plave oči, a bio je olicenje divne osobe koja je pazila na porodicu. Slobodno vrijeme je provodio u kuhanju, izlascima, te sa djevojkom koju je planirao oženiti. Njega je, kaže, čekao svaku večer dok se ne vrati kući.

“Kad ja dođem uvijek bismo vrijeme provodili u nekom razgovoru i svaku večer bi se zagrlili, pogotovo godinu dana prije rata. Bili smo nerazdvojni u tim trenucima”, prisjeća se on, i opisuje kako mu je stariji brat bio zaštitnik i kad su ga drugi ružili kad je počeo da puši.

Navodi da se Emir većinu vremena brinuo o porodičnom kafiću “Derbi” koji se nalazio na autobuskoj stanici, te da je planirao otvoriti butik koji je namjeravao ostaviti njemu. Povremeno je bio taksista, a bio je i u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA).

“Sjećam se i tih trenutaka dok sam ja bio dijete. Sjećam se da bi meni slao pakete iz svoje vojske, iz svoje kuhinje bi mi slao pakete ‘Eurobloka’. Emir je bio poseban i to će reći većina Fočaka. Danas mi je najviše krivo što nas niko nije zaštitio. Niko nam nije rekao šta se spremi”, ističe Frašto.

Ostao sam sam, majka je umrla slomljenog srca

Kemalemir Frašto je u ratu i zbog posljedica rata kako kaže izgubio sve svoje članove porodice.

“Sad trenutno ja sam jedini ostao od porodice, znači ja nemam roditelja niti braće više. Šta odjednom ova sudska uradi, da sam ja ostao sam”, kaže on, objasnivši da je ostalu braću izgubio nakon rata i da su zbog posljedica umrli veoma mladi.

Kako objašnjava, njegovi roditelji su deportovani u avgustu 1992. godine u Rožaje, a on je zajedno sa braćom – Enesom i Enverom pobjegao “preko šume”. Ponovo su se okupili 1994. godine u Sarajevu.

Njegova majka je bila žena vesele prirode kaže, kao i da je u njihovoj kući prije rata uvijek bilo veselje, ali je zbog tuge za sinom oboljela i umrla u 59. godini života.

“Moja mama koja je bila veseljak, koja je svakome davala savjete, nikad nije zapjevala poslije te 1992. Moja mama se više nikad nije nasmijala, umrla je slomljenog srca”, govori.

Iako živi u Americi, u Foču odlazi svake godine na dan obilježavanja stradanja.

“Ali ja kad odem u Foču, taj osjećaj, jednostavno kad vidim tablu Foče – čitava brda, čitave ulice, čitave zgrade padnu na moju dušu. Ja jedva čekam da izadem. Foča više nije moj grad, moj grad je onaj do ‘92.”, zaključuje on.

UDRUŽENJE "ZA NESTALE HADŽIĆI

Majka i supruga iz Hadžića: Imena potcrtana crvenom bojom još se traže

Piše: Dženisa Joldić

Sedamdesetjednogodišnja Safeta Kadrić je prije 29 godina posljednji put vidjela sina i supruga, čija su imena podvučena crvenom olovkom bila na spisku u kasarni "Slaviša Vajner Čića" u Lukavici, što je značilo da su odabrani za prebacivanje u drugu prostoriju, gdje su mučeni i potom odvezeni u nepoznatom pravcu. Danas živi sama u nadi da neće umrijeti prije nego ih pronađe.

Safeta Kadrić imala je 41 godinu kada su joj 22. maja 1992. godine odveli muža Adila i sina Edina u "zloglasnu garažu" u Hadžićima kod Sarajeva, gdje je prema njenim saznanjima suprug tučen. Sina Dinu, kako ga je zvala, koji je tada imao 23 godine, za dva sata prebacili u dvoranu u istom mjestu.

Navodi da je saznao da su obojica potom 23. juna odvedeni u kasarnu "Slaviša Vajner Čića" u Lukavici zajedno sa drugim zarobljenicima. Istu noć 46 zarobljenika iz kasarne je prozvano.

“Postoji spisak u kojem je bilo podvučeno 46 imena crvenom olovkom (...) bili su mučeni čitavu noć, tvrde ljudi koji su ostali u kasarnoj o strašnim jaucima i paljenju motora nekog kamiona, te im se od tada gubi svaki trag”, priča Kadrić za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH).

Oni koji su ostali, dodaje, prebačeni su u logor "Kula". Dok su izlazili iz kasarne vidjeli su krvavu prostoriju u kojoj je, kaže Kadrić, mučeno 46 osoba, među kojima njen sin i suprug koji je tada imao 46 godina.

“Dalo se samo prepostaviti šta se tu noć dogodilo. Neki od njih su vidjeli veliki broj kaiševa i pertli od cipela, što znači da im je to bilo oduzeto”, dodaje Kadrić.

U razgovoru za BIRN BiH ona je kazala da su njen sin i suprug bili čestiti i pošteni ljudi. Ona je rođena u Goraždu i priča kada se udala za Adu, kako je zvala supruga, doselila se u Hadžiće gdje je zajedno s njim podigla sina i kćerku. Imali su lijep život, suprug je bio ugledan, rekla je, kao i da je radio u Remontnom zavodu u Hadžićima kao precizni optičar. Sin Dino, kako je ispričala, završio je Srednju građevinsku školu. Radio je privatno kod kuće. Čekali su rođenje bebe onda kada je nestao zajedno sa ocem, priča Kadrić.

Snaha Safete Kadrić porodila se 1992. godine u Njemačkoj. Rodila je sina Elvina.

“Mnogo liči na mog Dinu”, kaže Safeta, dodajući kako mnogo voli unuka.

U više navrata Safetina porodica je u potrazi za nestalim članovima, kako je rekla, u privatnom angažmanu kopala zemlju na različitim lokacijama

GDJE JE?

tragom informacija koje su do njih stizale, ali koje su nažalost bile netačne.

“Išli smo, tražili ih, kopali su bageri na dvije lokacije. Zemlja se obruši, ti misliš evo sad ćeš naći”, kaže Kadrić koja moli sve one koji imaju neka saznanja da joj pomognu, kao i Institut za nestale osobe Bosne i Hercegovine da efikasnije radi na pronalasku nestalih Hadžićana.

Dodaje i da su sastanci u Tužilaštvu BiH sa nekadašnjom glavnom tužiteljicom Gordanom Tadić, na koje je išla kao član Udruženja za traženje zarobljenih i nestalih iz Hadžića, ostali na obećanju za podizanje velike optužnice za ovo područje.

“Najteže će mi biti napustiti ovo udruženje, ovaj svijet, plašim se da će uskoro umrijeti, a da ne pronađem kosti svoga sina i muža”, kaže Kadrić, te dodaje da danas živi sama, da ima sve, ali da joj je duša prazna.

“Ja sam ovako pozitivna i volim da pričam, ali samo ja znam kakve su moje noći, kako mi je teško, mirnije i lakše bih živjela kada bi pronašla sina i muža, pa da im na mezar mogu otići”, kazala je Kadrić.

U Hadžićima se, prema podacima Udruženja za traženje zarobljenih i nestalih iz Hadžića, od 1996. godine tragalo za 140 nestalih od kojih je veliki broj pronađen na nepristupačnim mjestima na kojima su bili skriveni. U ovom trenutku se traga za 74 žrtava proteklog rata sa ovog područja.

Foto: BIRN BIH

Foto: Porodični arhiv / dostupljeno BIRN BiH

Meliha Merdžić: Tražim tačnu lokaciju posmrtnih ostataka moga oca

Piše: Albina Sorguč

Meliha Merdžić je 1992. imala 13 godina kada su joj ubijeni brat i otac, te rođaci iz sela Sase na području Višegrada. Trideset godina kasnije, ona još uvijek traži posmrtnе ostatke oca Asima i 11 rođaka.

Posmrtnе ostatke brata Muhameda Jašarevića pronašla je 2013. godine, dok za ocem Asimom još traga.

U razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH), Meliha Merdžić (rođena Jašarević) se prisjetila da je za nju rat u Višegradu počeo onog jutra kada joj se otac koji je radio u firmi "ŽGP" vratio kući jer nije mogao proći do posla, s obzirom da su bile barikade na putu prema Goraždu.

"Od tog jutra mještani Sasa bili su u okruženju. Svakodnevno su upadali u selo, posebno su maltretirali moju mamu, dolazili, pretresali kuću, tražili pare, zlato, muškarce", prisjeća se Merdžić.

Dodaje da su potom uslijedila ubistva i odvođenja muškaraca na saslušanja u policijsku stanicu.

"Muškarci su se krili po šumama, među njima je bio i moj otac koji je ranije odvođen na ispitivanje u policiju gdje je tučen. Tukao ga je Željko Lelek", kaže Merdžić, naglašavajući da se njen otac nikad ni s kim nije zamjerao te da je bio u dobrim odnosima sa komšijama Srbinima.

Leleka je Sud Bosne i Hercegovine osudio na 16 godina zatvora za zločin protiv čovječnosti počinjen na području Višegrada.

Dodaje da joj je otac bio u šumi kada joj je brat ubijen, dok se ona sakrivala u blizini kuće i čula je kako je Milan Lukić naredio njenoj majci da donese nož da joj ubije šesnaestogodišnjeg sina.

"Tražio je novac, brat je pritrčao majci, onda je Milan naredio mami da ode u kuću da doneše nož da ubije

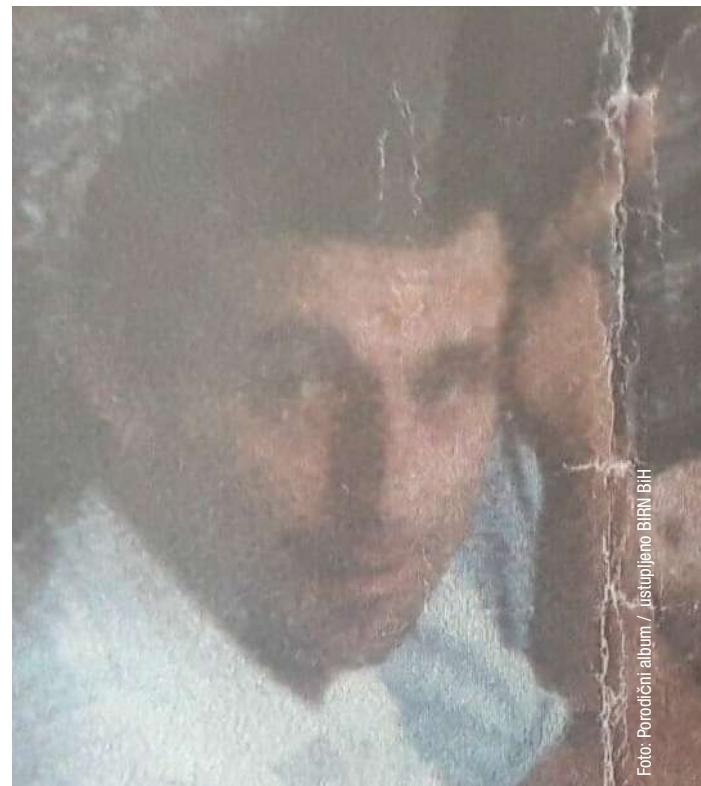

Foto: Porodični album / dostupljeno BIRN BiH

brata. To sam sve slušala nedaleko od tog mjesta kod kuće u Sasama jer sam bila skrivena u trapu”, kaže Merdžić, usput dodajući da je trap mjesto gdje se ostavlja zimnica, krompir i luk.

Ona nije vidjela ubistvo, ali je čula jauke i vrisku.

Lukića je Haški tribunal osudio na doživotnu kaznu zatvora za zločin protiv čovječnosti počinjen u Višegradu.

“To je veliko područje i meni treba decidno to da se obilježi, da bih mogla angažovati Institut za nestale da se uradi ekshumacija. Nudila sam i novac komšijama samo da mi pokažu, međutim ne žele da ulaze u te detalje. Ne žele uopšte da pričaju, kažu ne znaju, nisu bili tu, uvijek je ta ista priča bez obzira koliko ja znam šta je istina i uporna sam, međutim postave taj zid da dalje ne idem, ali valjda ću naći načina da nađem oca”, objašnjava Merdžić koja je posmrtnе ostatke brata Muhameda Jašarevića pronašla 2013. godine, dok za tijelom oca Asima još uvijek traga.

Uspomene na oca i brata

Za obojicu je bila veoma vezana i mnogo joj je bilo teško prilikom identifikacije posmrtnih ostataka brata koji su nađeni nakon ispuštanja jezera Perućac.

“Bilo je osam kostiju tako da sam dala saglasnost i ukopala sam ga u Vlakovu”, kaže Merdžić.

Naglašava da su prije rata imali lijepo djetinjstvo.

“Sve smo zajedno radili, išli u školu, naučio me je voziti biciklo. Dala bih sve samo da je živ”, kaže Merdžić.

Otac zauzima posebno mjesto u njenom srcu.

“Za mojih 13 godina nikada me nije zaružio, uvijek sam bila njegova miljenica i teško mi je kako nas je neko na silu razdvojio. Uvijek je posebno brigu vodio o meni jer sam ja njegova mezimica”, govori Merdžić.

Sjeća se posljednjih trenutaka sa ocem.

“Krili smo se tu noć na štali i on je predosjećao da se mi više nikada nećemo vidjeti. On je mene tako jako zagrljio i ljubio me cijelu noć. Tog zagrljaja i topline one i dan-danas se sjećam. Znala sam da je to naš posljednji rastanak i da se nećemo više vidjeti, tako se to i osjećalo i obistinilo se”, kazala je Merdžić.

Dodaje da je otac nakon te noći otišao sa rođacima prema granici Zaovine i od tada mu se gubi svaki trag.

Ispričala je da je sa majkom polovinom juna 1992. godine preko Crvenog krsta napustila Višegrad.

“Dolaskom u Visoko tražila sam informacije o ocu misleći da je živ, međutim 1996. saznajem nezvanične informacije koje će se obistiniti kasnije – da je moj otac u pokušaju skrivanja ubijen”, kaže Merdžić.

Danas često odlazi u svoje rodno mjesto s ciljem da sazna informacije o tačnoj lokaciji gdje se nalaze posmrtni ostaci njenog oca, ali i informacije o pronalasku još 11 članova njene rodbine koji se vode kao nestali.

Dodaje da je porodičnu kuću koja je bila srušena ponovo napravila kako bi imala gdje boraviti. U ruševinama kuće pronašla je pločicu koja je nekada bila na ulaznim vratima, koju danas čuva kao uspomenu na oca.

Majka odvedena u “Vilinu vlas”, djevojčica se sama skrivala

Merdžić naglašava da su joj majku nakon ubistva brata odveli u “Vilinu Vlas”, dok se ona kao djevojčica sama skrivala po kućama.

“Svako se o sebi brinuo, svakom je bio bitan njegov život, više niko ni za koga nije znao, mi smo bili maltene ludi. Tražio si neki spas da preživiš, a u stvari pitanje je vremena kada će nas poubijati”, prisjeća se Merdžić.

Kako je kasnije saznala, nekoliko dana nakon ubistva brata ubijen joj je i otac.

Kako je i gdje ubijen njen otac, te ko ga je ubio, kaže da je saznala od komšija srpske nacionalnosti.

“Od 1996. godine ja sve informacije imam, znam ko mi je ubio oca, ali je i taj počinilac sebi presudio, izvršio je samoubistvo vješanjem”, kaže Merdžić, dodajući kako joj je rečeno da je taj čovjek u selu Dubovo pucao u njenog oca dok je bježao da se sakrije.

Dodaje da je od komšija čula i za potencijalnu lokaciju i ko je ukopao njenog oca, ali da ta osoba ne želi da priča o tome.

Foto: BIRN BiH

Midheta Kaloper-Oruli: Želja za pronalaskom brata Midhata

Piše: Alem Bajramović

Midheta Kaloper-Oruli je u napadu na Lozje – Kokino Selo kod Goražda 22. maja 1992. godine izgubila majku i brata. Majka Munira je spaljena i dio kostiju je pronađen, dok se brat Midhat i dalje vodi kao nestala osoba.

Porodica Kaloper u aprilu 1992. je iz fočanskog sela Slatina izbjegla u Goražde. Nepunih mjesec nakon toga, 22. maja, napadnuto je Lozje – Kokino Selo, u kom su bili.

“Napad je počeo u jutarnjim satima. Bože dragi, ja u tom momentu nisam znala odakle više puca. Da li iz zemlje, da li iz neba, slijeva, zdesna...”, prisjeća se Midheta, koja je sa sestrom Mirzetom u jednoj kući pravila hranu za ljudе na straži i ostale mještane koji su bili u podrumima.

“Kada je počeo taj napad, ja sam s balkona kuće od straha skočila jer su u podrumu bili ostali mještani. Samo sam vidjela more vojske. Nisu me pogodili. Uspjela sam ući dolje u podrum”, nastavlja, dodajući da im je njen daidža rekao da bježe prema Drini.

Midheta priča da su vojnici još više pucali kada su ljudi iz podruma počeli da bježe. Kaže kako nikada neće zaboraviti vrisku uspaničenog i prestravljenog naroda i djece, te da je prema Drini uspjelo pobjeći samo nekoliko ljudi i da je put bio blokiran.

“Nismo mogli pobjeći, nego smo se, kako smo bježali, samo jedno do drugoga redali na putu i ležali dolje mirno na asfaltu dok nisu sklopili obruč oko nas. Onda je počela prozivka da se predamo”, opisuje.

Njena sestra je, kaže, mahala bijelim platnom i govorila da se predaju.

“U tom momentu sam čula tako tih glas moje majke. Ona je ležala s bratom ispod jedne šljive koja je tu bila. Samo me je tiho zovnula: ‘Sine Midheta, ja sam pogođena. Molim te, šta god da bude, ne ostavljaj mi Sahida’, i kažem ja njoj: ‘Dobro, majko, drži se.’ Bila je pogođena u noge i ja sam joj govorila da pokuša potegnuti lastiku od dimija da bi joj pomoglo da ne iskrvari”, prisjeća se Midheta.

Ona je opisala da je tada pogođena djevojčica od 12 godina, njena rodica.

“Opkoliše oni nas. Vojnici su nam rekli da ustanemo. Mi kako smrno ustajali... Do mene Naza Ramić, pogođena u čelo...”, govori te dodaje da je uz nju vidjela bebu od 13 mjeseci, kćerku Envera i Vasvije Ramić, koji su ubijeni, ali je djevojčica ostala živa.

Opisuje kako su ih nakon toga postrojili uz zid obližnje prodavnice i zatvorili u jednu kuću. Potom su kombijem odvezli osmoricu muškaraca u pravcu Površnice, mjesta u Goraždu. Midheta se prisjetila kako su ih vojnici često prebacivali i držali zarobljene u različitim kućama, te ih ispitivali. Dodala je da su prijetili da će zaklati njenog brata Sahida, te da su vojnici bili pijani i iživljivali se.

Prisjeća se da je, nakon par dana od napada, vidjela kako kupe tijela na mali kamion, između ostalih i njenog brata Midhata.

Zločin za koji još niko nije odgovarao

“Moj brat je pokušao da preskoči, da bi pobegao dolje preko livada, ali njega je neko od tih zlikovaca pokosio rafalom”, priča Midheta.

Za učestvovanje u progonu i ubistvima civila, između ostalih i Midhata Kalopera, sudilo se Dragana Šekariću, koji je kasnije osuđen na 17 godina zatvora za zločine protiv čovječnosti počinjene samo na području Višegrada.

Sud Bosne i Hercegovine je 10. marta zakazao ročište na kojem bi se o krivnji trebao izjasniti Brano Petković, optužen za zločin protiv civilnog stanovništva počinjen u maju 1992. na području naselja Lozje – Kokino Selo kod Goražda. Optužnica protiv njega potvrđena je još u novembru 2020. godine, a on se nalazi u Srbiji.

Mali dio majčinih posmrtnih ostataka porodica je pronašla 1997. u kući u kojoj je njihova majka zapaljena s još jednom ženom. Njen mezar se nalazi u Koljevkama u Goraždu.

Midhat je, u vrijeme kad je ubijen, imao 22 godine. Kao i druge porodice, spremna je, kaže, platiti da im se vrati posmrtni ostaci. Midheta kaže da je boli to što ga 30 godina nakon ubistva ne može dostojanstveno sahraniti.

“Uvijek je bio veseljak i jedna velika dobričina. To će vam svako reći. U svaka doba dana i noći svakome je bio nadohvat ruke. Ništa mu nije bilo mrsko. Volio je pomoći, družiti se. Volio je sijela, šale. Najviše smo voljeli ta neka zimska druženja gdje nismo bili puno opterećeni poslom”, opisuje brata, dodajući da su uživali u druženju, igranju “prstena” ili “čovječe ne ljuti se”, ali da brat Midhat “nije volio izgubiti kada su igrali karti”.

Prije rata Midhat je napustio školu i otisao služiti vojni rok u Makedoniju. Kaže da nije volio školu. Kada danas o Midhatu priča s njegovim starim drugovima,

komšijama i rodbinom, svi ga se, dodaje, sjećaju po lijepom.

“On je imao nadimak Bucko, pričali su stariji da je bio bucmast kada je bio beba. I dan-danas ga tako zovu i oslovljavaju: ‘Ima li šta za Bucka?’, ‘E Bucko naš...’, rijetko ko ga zove imenom. Neka školska raja su ga zvali Beli, jer je imao prirodno bijelu kosu”, priča Midheta, žaleći što nije imao priliku da se zaposli i osnuje porodicu.

Velika porodica

Midheta u razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) kaže kako je za nju period života prije rata bio najljepši. Njena je porodica bila velika – otac, majka i petero djece.

“Vrlo rado se sjećam svog djetinjstva. Sjećam se svog polaska u prvi razred. Sjećam se tih zimskih i ljetnih raspusta, kada sam se najviše radovala jer nam je tada dolazila rodbina. Sjećam se svoje braće i sestre... Nažalost, ostale smo samo nas dvije”, prisjeća se Midheta.

Život u selu Slatini kod Foča opisuje kao fin i skroman.

“Otac je radio u Foči u ‘Unisu’, prepoznatljivoj i jako moćnoj firmi. Mi smo se poprilično bavili i poljoprivredom.... Sjećam se kad je po prvi put u Slatini zasađena kamilica”, priča Midheta.

Dodaje da se otac Đemal, koji je umro prije rata, borio za njihovu porodicu i da se djeca obrazuju, a majka Munira je bila domaćica. S njom su pred rat provodili puno vremena.

“Moja majka bila je jedna smirena duša, jedan insan veliki. Ja kako staram, često vidim sebe u njoj prije, u tim nekim divnim i smirenim izrekama koje je ona znala često koristiti i kad joj je najteže bilo u životu”, govori.

Život u Slatini morali su napustiti početkom ratnih sukoba u Foči.

“Sam napad na Foču je počeo 7. aprila ‘92. To je Bajram bio. To je posljednji Bajram u mom životu kada smo svi bili zajedno. I teško mi Bajrami padaju upravo zbog toga. Više se nikad nismo sastavili”, sa suzama u očima priča Midheta, koja je porodičnu kuću napustila 26. aprila 1992. godine, pokušavši pronaći spas kod rodbine u Goraždu.

Midheta i danas voli svoj rodni kraj. Kaže da se s velikim emocijama, željom i žudnjom vraća u Slatinu.

“Kad se god spomene da trebamo ići, ja zaista jedva dočekam da idem. Iako sada tamo nema nikoga. Kuću nismo obnovili. (...) Kada dođem, tamo stvorim sebi sliku kada smo svi bili na okupu, radosni, veseli. Kada je to selo bilo puno rodbine i komšija”, zaključuje ona.

Foto: Ponodoljeni album / ustupljeno BIRN BiH

Milenko Kovačević: Posmrtnе остатке oca pronašao, za majčinim još traga

Piše: Albina Sorguč

Milenko Kovačević iz Novog Grada u općini Odžak kaže da je svoj život posvetio pronalasku majčinih posmrtnih ostataka i poduzimanju aktivnosti da odgovorni za zločin počinjen nad njegovim roditeljima u junu 1992. godine budu kažnjeni i da pravda bude zadovoljena.

Kovačević je za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) ispričao da su njegove roditelje, Radovana i Bosiljku, iz porodične kuće odveli, opljačkali, a potom ubili pripadnici Hrvatskog vijeća obrane (HVO).

O ubistvu roditelja Kovačević je saznao od svog punca Pave Gudelja, koji je preminuo.

Kovačević je kazao da je od punca saznao i koje su osobe odgovorne za zločin nad njegovim roditeljima i, kako navodi, istraga je trenutno otvorena protiv tri osobe, dok je četvrti osumnjičeni preminuo.

“Odveli su ih od kuće sa namjerom da ih kao pošalju nama, to je bila zamka. Otac je imao para, oteli su pare i oboje su ih ubili. Majku su ubili 13. juna 1992., a oca su tada ranili. Ranjeni otac je pobegao kod punca i oni su sutradan opkolili punčevu kuću, odveli oca i ubili ga”, kazao je Kovačević.

Posmrtni ostaci njegovog oca Radovana ekshumirani su na lokalitetu Donji Svilaj u općini Odžak 11. marta 2003. godine, dok se za posmrtnim ostacima majke Bosiljke i dalje traga.

Dodao je da je iz svoje kuće 13. juna 1992., kao i njegovi

roditelji, odvedena još jedna žena, njihova komšinica, koja je istog dana ubijena.

Kovačević je ispričao da je u tom periodu bio u Švicarskoj, gdje je osam godina ranije počeo raditi.

Foto: BIRN BiH

Posljednje očeve riječi: “Čuvaj djecu”

On je, kaže, u proljeće 1992., pred sami rat, posjetio roditelje kada mu je otac na rastanku rekao da, ako se više ne vide, čuva djecu.

“Pozdravio se sa ocem na čupriji, on više ‘ako se ne vidimo, čuvaj djecu’, nisam ga više ni čuo ni video. Par očevih ogorjelih kostiju, mogu stati u najlonsku kesu, nalaze se u mrtvačnici u Banjoj Luci i dan-danas.

Čekam, ne bi li našli i mamu pa da im zajedno obavim sahranu”, govori Kovačević.

U zapisniku o sudsko-medicinskoj i kriminalističkoj obradi tijela, u koji je BIRN BiH imao uvid, navodi se da je uz ostatke pronađen debliji konopac.

Kovačević naglašava da bi pronalazak posmrtnih ostataka majke za njega značio mir.

“Operisao sam karcinom debelog crijeva, bilo je kritično hoću li ostati živ, pa sam naložio supruzi i djeci – u slučaju da ja podlegnem, da sa mnom idu kosti očeve u grob, a to važi i dan-danas. Volio bih da nađem i mamu pa da ih sahranim zajedno”, priča on, dodajući kako oni koji znaju gdje je tijelo neće da progovore.

Naglašava da je godinama poduzimao aktivnosti da dođe do informacija o pronalasku posmrtnih ostataka majke i zadovoljavanju pravde.

“Nema šta nisam poduzimao da dođem do informacija. Život sam tome posvetio. Nudio sam i novac da tajno

dostave podatke ali neće niko, svi oni imaju zavjet šutnje”, zaključuje Kovačević.

Prema njegovim riječima, predmet o ubistvu njegovih roditelja prebačen je iz Haškog tribunala u Tužilaštvo BiH, odakle je ustupljen Kantonalmu tužilaštvu Posavskog kantona u Orašju.

“Najprije sam se obratio Haškom tribunalu, oni kažu zločin niže odgovornosti, prebace u Sarajevo, pa se godinama vodio predmet u Sarajevu. Išao sam par puta dole na Otoku, pa radi lakšeg procesuiranja predmete razbacaju po opština, županijama, kantonima i sad se moj predmet vodi u Orašju. Vodi ga gospodin Nizam Šarić”, pojašnjava Kovačević za kojeg je najbitnije da pravda bude zadovoljena.

Naglašava da on neće posustati da pronađe posmrtnе ostatke majke i da će čekati da pravda bude zadovoljena, jer mu je rečeno da će do naredne godine svi predmeti biti riješeni.

Zapaljena imovina

Naglašava da je nakon ubistva roditelja sva njihova imovina zapaljena.

“Svu su imovinu poslije toga spalili, uništili, da nisam našao kašike u kući. Kad hoćeš otjerat pticu – zapališ joj gnijezdo da se nema gdje vrati, ali na njihovu veliku žalost ja sam se vratio i sve obnovio”, dodaje Kovačević.

Ističe da mu je otac imao 62, a majka 60 godina kada su ubijeni.

“Otac mi je bio penzioner, a majka je bila domaćica. Bili su stari, majka je bolovala od išijasa, oca bolile noge, nisu bili ni vojni obveznici. Bili su pošteni, dobri, radni i vrijedni ljudi. Sve tri nacije poštenih ljudi, muslimani, Hrvati i Srbi kažu Milenko podržavamo te ‘samo goni’, kada je neko mogao dignuti pušku na onakve ljude”, kaže Kovačević.

Naglašava da je u Drugom svjetskom ratu izgubio oba djeda, 500 metara od mjesta gdje mu je ubijen otac.

“Nikad ih nismo našli, odnijela ih Sava. Moji roditelji nikad nisu mogli upaliti svojim roditeljima svijeću na grobu, jer nema groba”, kaže Kovačević u nadi da će on ipak moći roditeljima zapaliti svijeću.

Mirsad Kurtović 30 godina u Doboju traga za kostima oca Avde

Piše: Arnes Grbešić

Mirsad Kurtović još traži posmrtnе остатке oca Avde, koji je krajem maja 1992. godine iz zatvora u centru Doboja odveden u grupi zatočenih Bošnjaka i Hrvata.

Tokom posljednjih petnaestak godina u prigradskom naselju Makljenovac, gdje je živjela porodica Kurtović, Mirsad je u tri navrata prisustvovao potrazi za posmrtnim ostacima ubijenog oca.

“Bila je informacija da su zakopani tamo gdje su borovi, ispod lipe, navodno da su tu dovezeni ljudi na kojima su se gore u školi obučavale ‘Crvene beretke’. Te podatke prenosio sam Međunarodnoj komisiji za nestale osobe. Drugo kopanje je bilo nešto dalje od te lokacije, gdje takođe nije ništa pronađeno. Na trećem mjestu iskopavanje je vršeno gdje su lokalni mještani, praveći ogradu, naišli na kosti. Kasnije se ispostavilo da to nisu bile ljudske nego životinjske kosti”, kaže Kurtović.

Avdo Kurtović ubrajao se među uglednije stanovnike Doboja, prisjeća se njegov sin Mirsad. S porodicom je u ovaj grad doselio 1976. godine.

“Otac je bio građevinski inženjer. Fakultet je završio u Zagrebu. Mi smo živjeli u Gračanici, gdje je takođe bio građevinski inspektor. Prije toga je radio u Ciglani u Sočkovcu. Njega su, da kažem tako, vrbovali tadašnji rukovodioci Doboja, jer im je bio potreban građevinski inspektor. U to vrijeme u Doboju nije bilo tog kadra. Oni su ga privolili da pređe u Doboju”, sjeća se Mirsad.

Mirsad je u to vrijeme imao 19 godina i bio je student Pravnog fakulteta u Banjoj Luci.

“Dobili smo stan u Šestoj proleterskoj. U toj kući su bila samo dva stana. Mi smo bili u prizemlju. Otac je od gradskih čelnika tražio stan na mirnijem mjestu i oni su tada iselili nekog šumarskog inspektora, kojem su dodijelili novi stan. Kad smo napravili kuću u Makljenovcu, otac je gradu vratio stan. Tu smo kupili plac od 600 kvadrata”, prisjeća se Mirsad.

Avdo Kurtović, građevinski inspektor krajem osamdesetih godina prošlog vijeka, postao je tada jedan od rukovodilaca u lokalnom komunalnom preduzeću “Progres”. Kao tehnički direktor dočekao je početak rata u BiH. Uhapšen je 8. maja 1992. ispred svoje kuće, kada je imao 58 godina.

“To mi je pričao naš prvi komšija Drago Hrkač. Oni su bili zajedno tog dana. Oca su odveli, a Dragu ostavili. Došla je neka vojska u ‘tamiću’. U kamionu je bilo još uhapšenih ljudi. Otac je tu pretučen. Oduzeli su mu

Foto: BiRN BiH

i ‘golfa’ i odveli ga u centralni zatvor kod policije, u tadašnjoj Titovoј ulici. Iz zatvora je s drugim zatočenicima odveden 24. maja i od tada se za njih ništa ne zna. Njihovi posmrtni ostaci do danas nisu pronađeni”, govori Mirsad.

Drago Hrkač je preminuo u ljeto 2018. godine.

Prema podacima dobojskog Udruženja logoraša, u grupi s Avdom Kurtovićem bili su Karlo Grgić, jedan od rukovodilaca policije u Doboju, zatim braća Esad i Nedžad Bešić, njihov rođak Ramiz Bešić, Esed Hidić, Safet Nukičić, Šerif Bešić te Nijaz Zečević.

Oni se nalaze na spisku 128 nestalih osoba za kojima se još uvijek traga na području Doboja.

“U prošloj godini, na području koje pokriva naša Terenska kancelarija Doboј, izvršeno je osam ekshumacija. Identifikacije još uvijek nisu izvršene”, kazali su za BiRN BiH iz Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine (INO BiH).

Najveći problem u potrazi za nestalim je nedostatak tačnih i relevantnih informacija o lokacijama masovnih, pojedinačnih i zajedničkih grobnica u kojima se nalaze posmrtni ostaci, još uvijek više od 7.500 osoba žrtava rata u BiH.

“Skoro 30 godina nastojim da pronađem neki trag gdje se nalaze kosti ubijenih. I dan-danas radim na tome zbog svog duševnog mira i smiraja duša ubijenih”, kaže Mirsad Kurtović, koji danas živi u Gračanici.

Ni Avdina supruga Halima Kurtović nije dočekala ukop posmrtnih ostataka ubijenog muža. Preminula je tokom 2021. godine.

Mještani sela Žulje još tragaju za članovima porodica među kojima su i maloljetnici

Piše: Tajma Tiro Demić

U selu Žulje kod Nevesinja u ljeto 1992. godine ubijene su 33 osobe, a za tijelima većine se i danas traga. Kako vrijeme prolazi, porodice imaju sve manje nade da će ih pronaći ili da će oni koji su ih ubili odgovarati.

Nusret Kaminić već trideset godina traga za majkom Fatimom, bratom Mujom i maloljetnim bratićem Vahidom, koji su u ljeto 1992. godine nestali na području nevesinjskog sela Žulja. Danas je kaže ljut na nadležne koji ih nisu pronašli, niti procesuirali počinioce, ali i tužan jer ne može ukopati najmilije.

U razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) govori da mu je najveća želja da pronađe makar po jednu njihovu kost, ali nada da će se to desiti je godinama sve manja.

“Samo ja znam kako mi je, po noći se budim. Majka je majka, mogu samo zamisliti u kakvim je mukama umrla, brat isto”, započinje Nusret Kaminić.

On je 13. juna 1992. napustio selo Žulj, u kojem su ostali njegova supruga i dvoje djece od dvije i šest godina. Dan kasnije, srpske jedinice, kaže on, upale su u selo, te su sve mještane koji su ostali u selu skupili ispred mjesne džamije. Tu su, kako navodi, maltretirani, zlostavljeni i vrijeđani.

Jedan broj muškaraca odmah je odvojen i odveden

u pravcu Guumanaca, gdje se, kaže Kaminić, nalazila komanda srpske vojske, a odатle u pravcu Nevesinja. Među njima je, kako je saznao, bio i njegov brat Mujo.

Žene i djeca su vođeni i vraćani nazad, a onda je vojska ponovo došla u selo i sve odvela, priča on.

“Prema iskazima svjedoka, odvedeni su u novoformirani logor u vojnoj kasarni u Nevesinju, ili u logor ‘Alatnica’ u Nevesinju. Sva imovina je opljačkana ili uništena. Svi objekti u selu, uključujući kuće i štale su do temelja spaljeni ili minirani, a mjesna džamija sa munarom devastirana i minirana”, opisuje Kaminić.

Nusretov bratić Vahid tada je imao 16 godina. Posljednje informacije koje ima o njemu jeste da je bio u logoru “Alatnica”.

“U jednom trenutku jedan srpski vojnik ušao je u logor gdje su bili moja nevjesta, sestra i Vahid, i počeo pucati, a jedan metak je pogodio i ranio Zejnu Ćatić. Vojnici su naredili da se ona uz pomoć trojice zarobljenika – Juse Ćatića, Muje Ćatića i Vahida Kaminića izvede. Navodno je trebala biti odvedena u bolnicu u Nevesinju kako bi joj se ukazala pomoć. Međutim, njima se tu gubi svaki trag”, priča Kaminić i dodaje da je to bio posljednji Vahidov susret sa majkom i tetkom.

Nusret se prisjeća kako mu je sestra govorila da je

pokušavala gledati u kojem smjeru je dječak otišao, ali uzalud.

“Nadao sam se do kraja rata, osjećao javit će se. Bilo je raznih priča, međutim, kako je vrijeme prolazilo, nade je sve manje. Gotovo 30 godina je prošlo i da je živ, brat bi mi imao 77 godina, ko zna bi li bio živ, a majka pogotovo. Nadao sam se uzalud”, govori Kaminić koji je na različite načine pokušavao da dođe do bilo kakvih informacija koje bi ga dovele do kostiju njegovih najmilijih.

Jama Lipovača u Nevesinju rodila mu je novu nadu da će pronaći barem po jednu kost, ali tokom ekshumacije nisu pronađeni članovi njegove porodice, iako jesu neki od Bošnjaka iz sela Žulj, o čemu je BIRN BiH ranije pisao.

Prema podacima Instituta za nestale osobe Bosne i Hercegovine (INO BiH), na području Nevesinja nestalo je ukupno 227 osoba, a do sada su identifikovane 152 žrtve, dok se još uvijek traga za 75 nestalih. Na području Nevesinja još uvijek se traga sa dvadesetero djece.

vođene u Nevesinje i vraćane, te da pretpostavljaju da su bile s ovcama i kozama i da nisu zatečene kod kuće kod ponovnog dolaska vojske.

“Kad su ih iskupili kod džamije govorili su da su im uhapsili i ubili hodžu i ta je informacija došla i do majke i to je dosta potreslo. Tako su provocirali. Čak kad su se vraćali nakon prvog upada ujutro u selu mi smo primijetili da su donijeli i moju ahmediju iz džamije. Potresno je sve to bilo”, prisjeća se Ibrahim.

Nedostatak informacija i nerazumijevanje zajednički su problemi koji tiše porodice nestalih, govori Ćatić. Sve porodice imaju istu želju, pronalazak kostiju za posljednji smiraj, ali bi, dodaje, i satisfakcija bila procesuiranje zločina i odgovornih.

“Nije niko konkretno odgovarao za Žulje gdje je ubijeno 33 ljudi. Inače, na području Nevesinja u junskim danima 1992. je ubijeno 305 Bošnjaka. Samo je odgovarao Mučibabić i Kićo Savić, jedine dvije osobe po komandnoj odgovornosti, ali ne konkretno za Žulje. Davali smo izjave istražitelju, dobar dio naših

Zločin bez osude

Ibrahim Ćatić, prijeratni imam iz sela Žulje, tokom 1992. je izgubio majku Šaćiru i nanu Hadžiru. Ismet je uspio obnoviti svoju kuću ali svoj život je ipak izgradio u Mostaru. Posjećuje svoje selo povremeno i nada se da će pronaći i kosti majke, mada je, kaže, sve manje informacija, a postoje i podaci o izmještanju tijela iz jame Lipovača.

Kosti nane je, kako navodi, pronašao 1996. godine u čatrnji na lokalitetu Konovica kada je i pozvan da je identificuje. Ljudi su mu govorili da one nisu sa drugima

mještana koji se taj dan zatekao u selu je davao izjave, ali niko ništa do sada nije poduzeo”, kaže Ćatić.

Sud BiH je 2011. godine zbog smrti obustavio krivični postupak protiv Milka Mučibabića, bivšeg pripadnika Stanice javne bezbjednosti (SJB) Nevesinje. Mučibabić je u martu 2009. nepravomočno osuđen na pet godina i tri mjeseca zatvora zbog zločina počinjenih 1992. u Nevesinju, dok je istom presudom Krsto Savić osuđen na 20 godina zatvora. Saviću je potom kazna smanjena na 17 godina za progon u opština Nevesinje, Kalinovik, Gacko i Bileća.

Foto: Ljubaznošću autora

Novinarska priča dvadesetjednogodišnjaka koji je pisao o ratnim strahotama Zvornika i Podrinja

Piše: Maja Nikolić

Mehmed Pargan imao je svega 21 godinu kada je u maju 1992. godine angažovan kao ratni reporter u listu Tribina a potom i Slobodna Bosna. Ovaj novinar, pisac i publicista tokom rata u Bosni i Hercegovini prisjeća se odvođenja 150 članova svoje bliže i dalje porodice.

Kada je u julu 1995. godine u brdima oko Sapne i Kladnja razgovarao sa izbjeglim Srebreničanima, novinar Mehmed Pargan je imao svega nekoliko godina radnog iskustva ali je ono bilo toliko intenzivno da ga je trajno promijenilo. U razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) on se prisjeća patnje ljudi o kojima je izvještavao.

“Imao sam priliku s njima da razgovaram. Još se sjećam uplašenih očiju tih ljudi. Taj strah je neopisiv, a gledali smo ga svaki dan”, kazao je Pargan na početku razgovora za BIRN BiH.

On se prisjeća da je početkom 1992. u jednom danu na području Bijelog Potoka i dolini rijeke Sapne ubijeno 650 civila. Odveli su ih naoružani ljudi, mahom komšije

koji su “obukli uniforme”.

“Među zarobljenima je najmanje 150 bilo mojih bližih i daljih rođaka. Jedan od tada ubijenih je otac Edina Hasanovića, danas najboljeg mladog glumca Njemačke. Kosti njegovog oca nikada nisu pronađene. Zamislite koliko je to ljudi, a preživjeli su takva mučenja i zlostavljanja. Imao sam priliku razgovarati sa svjedokom tog streljanja. Imao sam priliku razgovarati s jednim od Ibrahimovića u Snagovu koji je preživio opće klanje porodice i koji su zapaljeni. Zamislite kako je u tim trenucima bilo [teško] biti objektivan”, prisjeća se Pargan svojih ratnih novinarskih zadataka.

O ratnom reporterstvu Pargan gotovo da nije ništa znao u tom periodu. Zajedno sa svojih nekoliko kolega Meša je, kako su ga zvali, želio pružiti nadu ljudima, kroz pisanje u novinama i kroz izvještavanja.

Izvještavao je iz Podrinja, ali i drugih područja BiH u koja se tokom rata moglo doći. Bio je i u Sarajevu krajem 1993. godine zajedno s fotoreporterom Ahmetom

Bajrićem. Bilo je, kaže, stravično, jer su zajedno u Podrinju gledali privođenja ljudi, te maltretiranja koja su kasnije ti ljudi prolazili.

“Gledao sam bol u njihovim očima. Gledao sam ljudе koji umiru. Bio sam na tuzlanskoj Kapiji nekoliko trenutaka nakon pada granate i video desetine mrtvih i stotine ranjenih mladih ljudi. To vas kao novinara mora oblikovati”, priča Pargan.

Ratna mudrost

Kao ratni reporter prve tekstove je počeo pisati za list “Tribina”, koji je do rata izlazio u Zvorniku, a nakon što je grad okupirala Vojska Republike Srpske (VRS), redakcija je premještena u brda Podrinja u okolini Sapne. Ista ekipa, koju je predvodio Hasan Hadžić, uređivala je i kreirala program Radija Glas Drine, koji je jedno vrijeme nosio ime “Slobodni Radio Zvornik”.

Kasnije je počeo pisati za Slobodnu Bosnu – ratno izdanje, a povremeno su reportaže objavljivali Oslobođenje, Ljiljan, Prva linija, Večernje novine.

Pargan se prisjeća i savjeta kojeg je dobio od sagovornika koji ga je podsjetio da će rat jednog dana proći.

“Ti se trudi da ostaneš čovjek. Jer, kasnije ili će ti biti žao ili ćeš biti ponosan na ono što si radio. To je meni bilo jedno od najvažnijih predavanja koje sam čuo. Trideset godina poslije nemam niti jedan tekst kojega se stidim. A svjedočio sam svemu i kao novinar o tome pisao”, kaže Pargan.

Novinar kojeg danas mnogi smatraju i mirotvorcem, nikada nije prestao pisati o onome što se događalo Zvorniku, Srebrenici, Bratuncu, Vlasenici i cijelom Podrinju.

“Motivisan ideologijom zla, počinjen je pokolj u Zvorniku, desilo se ubijanje, silovanje. Pratio sam jedno suđenje na Sudu u Beogradu za zločine u Zvorniku. Ljude su, kako je rečeno u sudnici, nabijali na kolac, na Diviču”, govori ovaj novinar.

Nakon što je svjedočio zločinima u okolini Zvornika i uništavanju vjerskih objekata, kao novinar se ne može pomiriti sa činjenicom da za sve žrtve pravda i tri decenije od zločina nije zadovoljena.

On smatra i da je današnji kolektivni zavjet šutnje o zločinima koji su se događali, “ponavljanje zločina”. Pribaja se, da zbog činjenice što pravda nikada nije zadovoljena, danas bosanskohercegovačko društvo itekako pati.

“Samo ću podsjetiti da u Zvorniku imate dvije hiljade ljudi koji su ubijeni i više od 40.000 ljudi koji su protjerani, a od toga se njih više od 25.000 nikada nije

vratilo na svoja prijeratna ognjišta”, govori Pargan.

Traume i posljedice

U svojoj karijeri objavio je na stotine novinskih tekstova, dvije knjige ratne dokumentaristike, jedan dokumentarni film ratnog sadržaja.

U knjizi “Grad u cvatu magnolije” on prikazuje besmisao rata i razmjere ratnih strahota. Kaže kako uvijek sebi postavi pitanje da li autor, koji je bio sudionik rata, može da se distancira od subjektivnog gledanja na te događaje i da li njegov rad zaista oblikuje trauma.

“Svi smo mi žrtve ratne traume, kao i generacija poslije nas. Trauma se, kako nauka kaže, transgeneracijski prenosi i tako traje. Objektivnost se postiže razlučivanjem bitnog od nebitnog, istine od svega drugoga. To mi je bio način da kroz svoj roman, izbjegnem patetiku i subjektivizam. Kao pisac, tragam za odgovorom: ‘Ako se trauma prenosi transgeneracijski, zašto ne bismo transgeneracijski prenosili ljubav?’ Moji likovi pripadaju generaciji koju je rat uništio. Oni su protjerani, silovani, izgubljeni. Tragaju za vlastitim identitetom, ali ga ne nalaze”, govori Pargan.

Foto: BIRN BiH

Foto: BIRN BiH

Posljednja stanica Štrpci: Šefkija traga za bratovim posmrtnim ostacima 29 godina nakon zločina

Piše: Alem Bajramović

Iako je 29 godina prošlo od zločina u Štrpcima, i dalje se traga za još 16 žrtava, a članovi porodica još uvijek čekaju pravdu i traže posmrtnе ostatke svojih najbližih.

Svake godine na obilježavanje ovoga datuma dolazi i Šefkija Husović, čiji je brat Rifat Husović bio dio izdvojene i ubijene grupe putnika iz voza. Za bratovim posmrtnim ostacima još uvijek traga, a u razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) Šefkija kaže kako mu je teško, te da ga sve ovo vraća na onaj dan kada je očekivao brata da se vrati iz Beograda.

“Evo vidiš kako je. Ja se prvo napijem tableta, pa dođem tu. Ni one ne pomažu. Tačno se vratite na onaj isti dan kada se to desilo. Moja majka, rahmetli, umrla je u nadi da će da ga sahrani. Amanet je moj. Ja sam tu svake godine”, kaže Šefkija i dodaje da neće odustati od borbe za istinu.

Šefkija, ali i svi ostali članovi porodica porodica

ubijenih, ogorčeni su činjenicom da ni nakon 29 godina njihovi najmiliji nisu dobili status civilnih žrtava rata. Iz voza koji je saobraćao na relaciji Beograd – Bar, na stanici u Štrpcima 27. februara 1993. godine izvedeno je 20 osoba, koje su nakon toga odvedene u Višegrad, mučene i ubijene.

Šefkija kaže kako u Prijepolje dolazi često, ne samo na obilježavanje godišnjice, kako bi obišao, pomolio se i poželio da se nađu kosti žrtava.

“Mi znamo da nisu svi na istom mjestu. Znamo da su jedni zakopani negdje u nekoj jami, a da su jedni bačeni u Drinu, što je i dokazano kostima koje su nađene. Ali ovi što su u zemlji, bar to se može kazati gdje su”, govori Šefkija i dodaje kako on osuđuje svaki zločin jer “svako svoje dijete voli”.

Njegov brat Rifat otišao je u Beograd kako bi predao pasoš za vizu, jer je planirao raditi u inostranstvu. Nije ni slutio da će mu to biti posljednje putovanje.

“On je bio jedan obični građanin, miran građanin. Bio je taksista u Bijelom Polju. Sama riječ ‘taksista’ znači da on nije gledao ko je ko, da li je on pravoslavac, Crnogorac, Bošnjak, nikome ne piše na čelu... Ko bi mu sjeo u auto, on bi ga odvezao. On je živio od toga”, prisjeća se Šefkija.

Žrtve zločina u Štrpcima su Esad Kapetanović, Ilijaz Ličin, Fehim Bakija, Šećo Softić, Rifat Husović, Halil Zupčević, Senad Đečević, Jusuf Rastoder, Ismet Babačić, Toma Buzov, Adem Alomerović, Muhehin Hanić, Safet Preljević, Džafer Topuzović, Rasim Čorić, Fikret Memović, Fevzija Zeković, Nijazim Kajević, Zvjezdan Zuličić i jedno nepoznato lice.

Obavezu da se prisjeća zločina u Štrpcima, Šefkija će, kako kaže, prenijeti na svog sina.

“Kad ja umrem, želim da on nastavi da dolazi”, priča Šefkija.

Obilježavanje godišnjice i dolazak u Prijepolje nije jednostavno, dodaje on. Vrate se sjećanja kao da je dan otmice.

“Svake godine slušamo istu priču, svake godine smo na istom mjestu i svake godine nas je sve manje i manje. Sve vidiš, nema ovoga, nema onoga, ovaj bolestan, ovaj umro... Godine prolaze. Trideset godina nije malo”, zaključuje Šefkija.

BIRN BiH ranije je pisao o suđenjima za zločin počinjen u Štrpcima i Višegradi. U sudskom postupku protiv Nebojše Ranisavljevića pred Višim sudom u Bijelom Polju (Crna Gora), utvrđeno je da je grupa pripadnika Višegradske brigade Vojske Republike Srpske (VRS), koju je predvodio Milan Lukić, nasilno zaustavila voz u stanici Štrpci i iz njega izvela 20 putnika, koje su potom vojnim kamionom odvezli u prostorije Osnovne škole u mjestu Prelovo kod Višegrada.

Nakon što su im oduzeli sve vrijedne stvari i pretukli ih, vezali su ih žicom i odvezli u napuštenu kuću u obližnjem selu Mušići, gdje su im naredili da legnu, a zatim ih ubili. Ranisavljević je osuđen na 18 godina zatvora.

Mićo Jovićić, protiv koga je vođen postupak pred Sudom Bosne i Hercegovine, priznao je da je učestvovao u premlaćivanju civila i da je čuvao stražu prilikom njihove otmice iz voza i likvidacije. On je 2016. s Tužilaštvom Bosne i Hercegovine zaključio sporazum o priznanju krivice, na osnovu kojeg je osuđen na kaznu zatvora u trajanju pet godina.

Milana Lukića je Haški tribunal 2012. godine osudio na doživotnu kaznu zatvora zbog ratnih zločina počinjenih u bosanskohercegovačkom gradu Višegradi, ali ne i za smrt osoba otetih u Štrpcima.

Sud Bosne i Hercegovine potvrdio je optužnicu Državnog tužilaštva za zločine počinjene u Štrpcima koja je podignuta protiv Milana Lukića u decembru 2020. godine. On je iz zatvora u Estoniji, gdje služi doživotnu kaznu po presudi iz Haaga, šest mjeseci nakon potvrđivanja optužnice, odbio prihvati dokumente Državnog suda.

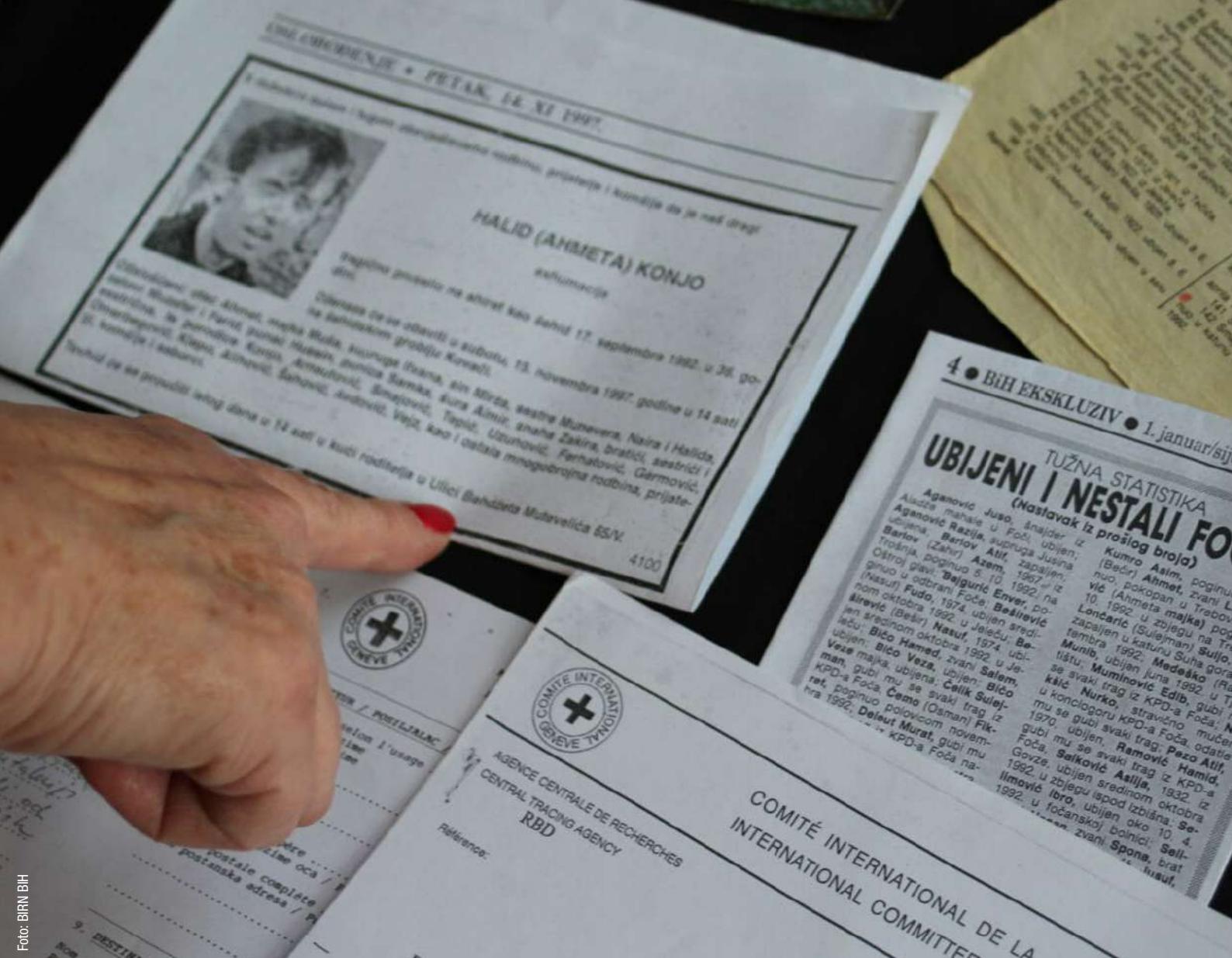
Pred Državnim sudom u toku je i suđenje za zločine u Štrpcima u predmetu “Dragičević i ostali”. Luka Dragičević, Obrad Poluga, Novak Poluga, Dragan Šekarić, Oliver Kršmanović, Petko Indić, Radojica Ristić i Miodrag Mitrašinović optuženi su za ubistva 20 putnika.

Prema optužnicima, Dragičević je bio komandant Druge podrinske lake pješadijske brigade Vojske Republike Srpske (VRS), Indić komandir Interventne čete ove brigade, a ostali optuženi pripadnici ove čete.

Postupak protiv optuženog Bobana Indića je razdvojen s obzirom da je on bio pritvoren zbog učešća u saobraćajnoj nesreći u Srbiji.

Sud Bosne i Hercegovine je zbog smrti optuženog u aprilu prošle godine, obustavio postupak protiv Vuka Ratkovića, kojem se, skupa s još devet osoba, sudilo za otmicu i ubistva putnika iz voza u Štrpcima i koji je ranije u drugom predmetu osuđen zbog silovanja.

Praznina na srcu Halide Konjo-Uzunović: Dvojicu braće ukopala, supruga još traži

Piše: Alem Bajramović

Enes Uzunović odveden je početkom rata u Kazneno-popravni dom u Foči, gdje ga je posljednji put vidjela supruga, koja 30 godina kasnije sa sinom i dalje traga za njegovim posmrtnim ostacima. U razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) Halida Konjo-Uzunović kaže da je ponosna što je sina izvela na pravi put, da joj utjehu pruža unuk koji nosi dedino ime, ali da prazninu na srcu ništa ne može nadomjestiti.

Halida Konjo-Uzunović jedna je od nekoliko stotina žena iz Foče koje još uvijek traže svoje najmilije. Njen suprug Enes Uzunović sa mnogobrojnim muškarcima bošnjačke nacionalnosti odveden je u Kazneno-popravni dom (KPD) u Foči 1992. godine, zajedno sa Halidinom braćom Halimom i Halidom.

Posmrtni ostaci Halidine braće su pronađeni i ukopani,

ali suprugove nikada nije pronašla, a o njegovoj sudsibini čula je različite priče.

“Neko kaže da je ion odveden u berbi šljiva, neko kaže da je na Buk Bijeloj, neko da je na nekom brdu kod Jabuke. Šta reći na ovakvu sudsibinu, a ostati dostojan, pribran, razuman? Ali reći ću da sam hrabra i dostojava. Izvela sam dijete na pravi put. Iako ranjen teškom ranom na duši i srcu postao je i ostao ono što je najvrednije – čovjek. Dobila sam i unuka koji nosi ponosno ime svog rahmetli dede Enesa”, govori Halida.

Iako su, kako kaže, godine i stres učinile svoje, ona se za BIRN BiH prisjetila dana početkom aprila 1992. kada su Enes i njena braća odvedeni. Priča da nisu slutili da će do toga doći i da će to učiniti i dopustiti dojučerašnje komšije. Enes, Halim i Halid su bili zajedno u kući Asima Mezbura, fočanskog fotografa, na periferiji, od

Foče prema Brodu.

“Stres je učinio da imam jednostavno blokade u memoriji, ali znam da su došli sa više auta. Gojko Janković je bio na čelu. (...) Bili su naoružani. To su strahovite scene koje su meni djelimično od stresa i od straha izbrisane iz sjećanja”, kaže Halida, pojašnjavajući da su joj braća i suprug odvedeni u KPD Foča, a ostatak porodice je zadržan u kućnom pritvoru.

Gojko Janković je pred Sudom BiH osuđen na 34 godine zatvora za zločin protiv čovječnosti na području Foča.

Halida u nastavku opisuje kako je iz kućnog pritvora pobjegla i da su se danima skrivali po obližnjim šumama, po tuđim kućama, trapovima, tavanima, te da je bilo strahovito teško naročito držati tihom maloljetnu djecu.

“Kada su redom bila paljena naselja i kuće, mi smo se polahko povlačili u grad, tražili utočište jer nismo imali kud. Foča je bila hermetički zatvorena. Morali smo ići bliže gradu i tražiti neki spas. I imali smo tu neku sreću. Ja kažem ‘samo su nas meleci iznijeli iz Foče’”, priča ona, objašnjavajući kako su Foču napustili posljednjim konvojem potpisavši prethodno da to čine dobrovoljno.

Prije nego je izbjegla iz Foče, Halida kaže kako je uspjela jednom otići u posjetu mužu u KPD Foča, kada ga je posljednji put vidjela.

“Radio Foča je bio u objektu KP doma odakle su izvještavali i intervjuisali te jadne ljude koji su lišeni slobode. I ja sam slušala radio i došli su do moga supruga, pitali su ga, i on je naravno morao reći kako ih tu niko ne dira, kako je tu sve uredu. Pitali su ga imali šta poručiti i on je samo rekao da se brine za suprugu i za sina i da bi nas volio vidjeti. Volio bi znati jesmo li živi. Ja sam to čula”, ispričala je Konjo-Uzunović, dodajući kako je uz pomoć Dragana Gagovića, nekadašnjeg radnog kolege, otišla u posjetu suprugu.

Enesu je ruka bila u zavoju kad ga je posjetila, govori Halida, te da se sjeća da zbog stražara nije smio ništa da joj kaže, a da je ona njemu rekla da su dobro i zdravo, nakon čega ju je Gagović, kojeg su pri pokušaju hapšenja poslije rata ubile međunarodne snage, vratio.

O suprugu nikada nije saznala više, a o braći je saznala da je jedan ubijen odmah po zatvaranju, a drugi kasnije, u septembru 1992. godine.

Džemper koji budi sjećanje

“Stariji brat Halim je odmah na početku ubijen jer im je bio trn u oku. Bio je bogat čovjek. Bio je šarmantan. Čula sam da im je prkosio u KP domu, da ih je prozivao i nisu ga mogli dugo trpjeti. Prvo su mu obećali slobodu,

izveli su ga za novce. Sad to njegova žena zna koliko je dao, ali dao je na desetine hiljada maraka zlikovcima koji su ga odveli”, kaže Halida, opisujući da je u zamjenu za novac njen brat izveden, ali da je tučen do smrti i da je podlegao u teškim mukama.

Halida govori kako je bačen u Drinu, koja je tijelo izbacila sa još dvojicom logoraša u mjestu Sadba, gdje su ih mještani pronašli i zakopali kao nepoznata lica. Kasnije su ekshumirani i ustanovilo se da je jedan od ukopanih njen brat Halim, rekla je Halida, koja je prošle godine od bivšeg logoraša dobila bratov džemper.

Foto: BIRN BH

“U svoj ovoj tuzi i boli ja sam počašćena da imam jedan njegov komad odjeće koji me dodatno podsjeća i njegov miris vraća u njegovu blizinu. Kada su Halima poveli u smrt, kao da je znao da se nikada više vratiti neće, skinuo je svoj žuti džemper i dao ga drugom logorašu da ga nosi. Sudbina je htjela da baš taj čovjek preživi i da sačuva džemper, da ga čuva punih 29 godina i vrati ga njegovoj porodici”, kaže i pojašnjava kako su je putem društvenih mreža pronašli članovi porodice tog logoraša i vratili joj džemper koji su godinama pažljivo čuvali.

“Znali su koliku vrijednost taj džemper ima za njegovu porodicu, njegovu sestru, njegovu ženu i djecu”, govori, komentarišući kako je šteta što i Foča nema memorijalni centar koji bi čuvao artefakte pronađene u grobnicama i druge uspomene na ubijene.

Nakon ekshumacije drugi Halidin brat je ukopan, a uz njega je pronađen sat.

Halid Konjo

Enes Čengić

Halim Konjo

“Brat Halid je strijeljan u septembru mjesecu na takozvanoj berbi šljiva na Previli. Tu je ubijena veća grupa logoraša. Na identifikaciji su mu otkrivene prostrijelne rane. On je ekshumiran i sahranjen je na mezarju Kovači”, priča Halida.

Halida kaže kako i nakon 30 godina od početka rata ne može da odmori svoju dušu od prošlosti, te da je veoma vrijedna negiranje zločina i genocida.

“Umjesto da uživam u svojoj starosti, da bolujem svoju bol, da liječim rane iz prošlosti, ja se bojim za budućnost svog djeteta koje je sa pet godina lišeno očinske ljubavi, daidžinske ljubavi, ljubavi amidže”, sa tugom priča Halida, dodajući kako joj je posljednja želja da sa sinom i unukom pronađe Enesa i ode mu na mezar.

Bili smo sretni, voljeli smo Foču

Kao i mnogi Fočaci prije rata, kako priča Halida, živjeli su sretno i lagodno u svom gradu.

“Voljeli smo svoj grad, voljeli smo svoju familiju i sve ono što nas je okruživalo. Živjeli smo dostoјno čovjeka, bogato. Ne u smislu kada imaš novca, nego kada si bio sretan čovjek, zadovoljan”, kaže, prisjećajući se vremena od prije 30 i više godina.

Prije rata je radila u opštini Foča, te govori da je sa suprugom Enesom bila najsretnija od 1987. godine kada su dobili sina. Sve do proljeća 1992. godine.

“Tada se srušio naš cijeli svijet. Tek što smo bili i napravili kuću na periferiji grada”, kaže ona.

U krvavo proljeće, kako ga ona zove, proslavili su sinu peti rođendan i posljednji put bili zajedno kao porodica.

“On je bio divan čovjek. Radio je u fočanskoj bolnici, a vanredno je studirao fizijatriju u Sarajevu. Nije što ga nema, ali je zaista bio jedan divan čovjek, pažljiv, vrijedan. Bio je jako aktivan, bio je predsjednik omladine u Foči. Jedne godine je bio i radnik generacije u bolnici. Živjeli smo zaista jako sretno, zadovoljno”, kaže Halida.

Govoreći o braći, priča da su vodili restoran “Orijent” koji su dobili u nasljeđstvo od oca, a u kome su mnogi Fočaci počinjali svoj radni dan.

“Za mene su bili divni, pažljivi, duhoviti. Stariji brat Halim je bio dosta temperamentniji. Bio je, mogu jednostavno reći, boem. Volio je ljude”, kaže te dodaje kako je mlađi brat bio jako nježan i brižan.

“Bio je brat za poželjeti, bio je suprug za poželjeti i otac za poželjeti. Oni nisu nikada nikog uvrijedili. Ono što kažu, nisu mrava u životu zgazili. Mislili smo da će barem Halida ostaviti živog, međutim sve su ih pobili”, rekla je za BIRN BiH, dodajući da je njen otac preživio rat, a da je majka s njom izašla iz Foče.

Kaže da je subrina htjela da braća budu u Foči, s obzirom da je jedan imao kuću u Hrvatskoj, a drugi u Sarajevu.

“Teško je bilo ostaviti svoje ognjište, svoju porodicu, svoje prijatelje. Lijepo su i lagodno živjeli sa svojim porodicama. Moj suprug je također, kao najbolji radnik, pozivan da radi u Njemačkoj, ali ta naša vezanost i privrženost rodnom gradu i porodici nas je kobno koštala. To su rane koje nikad neće zarasti”, zaključuje ona.

Enes Uzunović

Foto: Porodični album / ustupljeno BIRN BiH

Roditeljima koji traže nestalu djecu svaki dan je novi rez na srcu

Piše: Đorđe Vujatović

Milan Tubić iz Banjaluke imao je 33 godine kada je krajem septembra 1995. nestao kod Sanskog Mosta, a njegova majka Milica kaže da je već odavno izgubila nadu da će ga pronaći. Roditelju koji traga za svojim djetetom svaki dan je bolan, a so na ranu sipaju oni koji priželjkuju novi rat.

“Neku noć sam ga sanjala. Upao je u neku provaliju, pa sam ja vikala upomoć, da ga spasim. Probudila sam se u goloj vodi, tresla sam se kao prut, ušla u dnevnu sobu u tri poslije ponoći, upalila svijeću, plakala... Šta mi je drugo preostalo?”, počinje u razgovoru za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) Milica Tubić, koja već 27 godina traga za sinom Milanom, nekadašnjim vojnikom Vojske Republike Srpske (VRS).

Mukotrpan je život roditelja čija su djeca nestala u ratu i svaki dan ostavlja rez na srcu, govori Milica, te dodaje da nakon što usni sina Milana, mora zbog visokog

pritiska potražiti hitnu medicinsku pomoć.

Milica je posljednji put vidjela sina na Manjači 24. na 25. septembar 1995. godine, a ubrzo nakon toga su dobili informaciju da je nestao. Nikada joj nije rečeno pod kojim je okolnostima nestao.

“Moj muž je razgovarao sa njegovim kolegama iz jedinice. Ja nisam imala snage. I Zoran, mlađi sin, pričao je sa mnogima. Niko nije vidio šta mu se desilo. Nestao je na Ratkovu – Crni vrh, kod Sanskog Mosta. Suprug je zajedno sa članovima Komisije za traženje nestalih, posebno sa Goranom Krčmarom, i išao gore i hodali su od drveta do drveta tražeći Milana”, priča Milica, kojoj je u međuvremenu preminuo i suprug a da nije dočekao da pronađe sina.

Ona kaže da su preminuli i mnogi drugi roditelji koji tragaju za djecom ne dočekavši da ih ukopaju.

“Dabome da je teško sve i jednom roditelju, na sve

tri strane. Svi smo od krvi i od mesa, bile mi Srpskinje, Bošnjakinje i Hrvatice. Svi mi želimo istinu i želimo sahraniti svoje najmilije, da znamo gdje ćemo upaliti svijeće”, kaže Tubić, dodajući da se nada da se rat nikada neće ponoviti i da bi više voljela šamar nego rečenicu da će opet biti rata.

Rijetki su momenti kada je dobijala neke informacije da bi Milan mogao biti pronađen, a koje su se ubrzo pokazivale netačnim. Ljudi su ih zvali na telefon i prodavali informacije o tome da se Milan nalazi u logoru na području Federacije BiH.

“Od 1995. godine, kada je moj sin nestao, još uvijek sam živjela u nadi da će se otvoriti vrata, da će doći. Te prve dvije godine, ama baš, bukvalno rečeno, svaki dan sam bila od jutra 07:30 pa do 13:30 u starom Domu vojske, u kontaktu sa svim tim relevantnim i odgovornim ljudima i oficirima”, prisjeća se Milica.

Jednu od nuda budile su i poslijeratne razmjene zarobljenih vojnika.

“Kada su se vršile razmjene zarobljenika u Koprivni kod Sanskog Mosta i kada je dolazilo po pet-šest autobusa zarobljenika koji su razmijenjeni, čekali smo od podne pa do ponoći, sve i jedan čovjek tamo dok je izašao – mog Milana nije bilo među njima”, opisuje Milica.

Zbog godina uzaludne potrage, danas je nezadovoljna procesom traženja nestalih osoba u Bosni i Hercegovini.

“Kada odem na polaganje vijenaca gore na Novo groblje, onda gledam onu spomen-kosturnicu. Zašto se ne identifikuju? Ja sam ukazivala na to na sastancima. Ponekad kažem: ‘Bože, možda je i moje dijete tu.’ Ti

sanduci stoje kako stoje, godinama i godinama. Prema tome, ne radi se na tome. Tu je i politika umiješala prste, ali nećemo o tome”, govori ona.

Sudbina dva Milana

Govoreći o Milanu, Milica kaže da svakodnevno razmišlja o njemu, koji je imao tragičnu sudbinu djeda.

“Ovo je još jedna životna priča. Moj pokojni otac bio je jugoslovenski oficir. Zvao se Milan. Pred kraj Drugog svjetskog rata, 1945. godine, moj tata Milan je nestao. Bio je zarobljen na mađarskoj granici i poslije toga više nikakvih vijesti o njemu nije bilo. Moja majka Natalija umrla je a nikad nije rekla ‘moj pokojni Milan’. Moj sin Milan je nestao 1995. godine, nikada nisam rekla i ne mogu da kažem ‘pokojni’. Životne priče su čudne i moj Zoran kaže: ‘Majko, sudbina je to.’ Moguće je da jeste sudbina”, govori Milica.

Kada je supruga njenog drugog sina Zorana ostala u drugom stanju, molila ih je da mu ne daju ime Milan. Unuci Aleksandar i Boris su je, kaže, vratili u život.

“Kad sam čuvala unuke, pa ovaj mlađi Boris – imao je tada tri i po godine – izašao je na balkon i odnio dvije male stoličice i mi izađemo. Kaže: ‘Bako, dođi sjedni. Bako, vidiš li ono nebo? Kako bi mi došli do tog neba?’ Bila sam zatečena, šta da mu odgovorim? Rekla sam mu: ‘Naći će baka nekog poznanika, pa ćemo helikopterom otići. A sad ti meni odgovori, zašto bi ti da idemo gore?’ Kaže on meni: ‘Bako, idemo da ti kažem da te volim do neba.’ Ja sam samo zaplakala”, prisjeća se Milica i dodaje da su joj unuci utjeha i radosti života.

Foto: Porodični album / ustupljeno BIRN BiH

Sudbina porodice iz Foče: Deminiranje moguće grobnice na Kacelju nova nada za pronalazak brata

Piše: Alem Bajramović

Ismail Vahida 26 godina od rata traži posmrtnе остатке svoga brata Džemila zvanog Džemo, koji je kao policajac zatvoren u Kazneno-popravni dom u Foći 1992. godine. Penzionerske dane Ismail provodi u nadi da će ga ukopati, u trenucima sa unucima te odlazeći u rodno selo, a kako bi sačuvao sjećanje na brata, ratne i izbjegličke dane svoje porodice, govorio je za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH).

Ismailov brat Džemail Vahida po struci je bio zanatlija, a prije rata radio je u policiji, u sektoru obezbjeđenja imovine i lica u Sarajevu, a zatim u Foći. U razgovoru za BIRN BiH, Ismail se prisjetio kako su sedamdesetih godina živjeli skupa u Sarajevu, gdje se Džemo, kako ga je zvao, i oženio. Tada su dijelili garsonijeru u ulici Miloša Obilića.

“Nisu to bili neki stanovi, ja sam to uvijek zvao podrumi, magaze”, priča Ismail, dodajući kako je otac Mustafa, tada vjerski službenik, molio svoje sinove da se jedan od njih vrati u Foču, gdje je pravio kuću.

Džemo se 1978. godine vraća u Foču sa suprugom i jednogodišnjim sinom.

“Radio je tamo normalno, kao i svi policajci. Bio je

dobar. (...) Družio se sa Srbima. Družio sam se i ja. Kad je rat izbio ‘92. govorim mu: ‘Džemo, nije dobra politička situacija. Dolazi kod mene u Sarajevo, pokupi djecu.’ On nije htio”, kaže Ismail, dodajući kako je početkom aprila posljednji put vidio brata kada je dolazio službeno u Sarajevo.

Po povratku u Foču veze su prekinute, a Džemo odlazi u stanicu, gdje mu je rečeno da ide na sprat gdje su “njegovi”.

Foto: BIRN BiH

“Džemo se tome začudio, nije znao o čemu se radi. Kolega Srbin sa portirnice mu je ponovio: ‘Idi gore. Gore su tvoji, a dolje su moji.’ On se naljutio, zalupio vratima i otišao kući. Tada je imao zadužen automat, jer je nosio neku službenu poštu i pištolj policijski. Sutradan su došli kod njega kući da razduži auto i automat. Pištolj je ostao kod njega”, prepičava, kao i da mu se brat tada nekoliko dana sa porodicom skrivaо kod komšije srpske nacionalnosti.

Na Radiju Foča sredinom aprila 1992. objavljeno je da u ovom gradu nema rata i da se svi mogu vratiti kućama, pa se i Ismailov brat vratio s porodicom.

“Počeli su telefoni raditi. On mene zove, šta je bilo, kaže: ‘Evo, rekli sve mirno. Vratio sam se kući.’ Kaže: ‘Evo, pucano mi je na kuću sa one strane, sa livade, iz kasarne. Svi prozori gore su polupani. Evo nas u WC-u, ne znam šta da radimo.’ Ja mu kažem da stupi opet u kontakt sa tim komšijama, da ih izvuku. Idi kud su tvoji otišli, idi sa svojim narodom, brate dragi”, prisjeća se Ismail posljednjeg telefonskog razgovora sa bratom.

Sutradan ga je nazvala Džemailova supruga i rekla mu da ga je tokom noći kombijem odvela policija u civilu zajedno sa još nekoliko ljudi iz komšiluka. Kazali su im da idu davati izjave, a kasnije je Džeminoj supruzi

rečeno da je u Kazneno-popravnom domu (KPD) u Foči i da mu može doći u posjetu.

Pomoć komšija srpske nacionalnosti

“Ona je išla u posjetu, od polovine aprila do juna, tri-četiri puta. Nosila mu je garderobu, nosila cigara. Čak govorila onima što ih je znala: ‘Nemojte da mi šta mužu bude.’ Obećavali su joj mnogi da se neće ništa desiti, da su to političke situacije i da se ne brine. Međutim, dočekala je ona negdje kraj juna i komšije su joj kazale da bi trebala izaći iz Foče i da situacija nije dobra. ‘Mi tebe molimo da se skloniš radi te djece’, kazali su joj”, govori Ismail.

Prije nego je Džemail zatvoren u KPD Foča, njihova majka smještena je u bolnicu zbog upale pluća. Ismail je preko radioamatera povremeno komunicirao sa doktorima, te je nakon što su rekli da je u boljem stanju predložio da je otpuste iz bolnice i odvezu do kuće u kojoj je živjela Džemailova supruga Muradija, koja je platila nekome da je s dvoje djece izbavi iz Foče, i da su na kraju došli do Njemačke gdje i danas žive.

Priča Ismail da mu majka nije htjela napustiti Foču.

“Odlučila ostati da vidi šta će joj biti sa djetetom”, dodaje on, kao i da mu je otac već u aprilu napustio rodno selo, preko Goražda, a onda kod njega u Sarajevo gdje je umro 1995. godine.

Otac došao u Sarajevo, majka još uvijek u Foči, brat u zatvorenistvu, snaha otišla u Makedoniju preko Pljevalja. Sve sam to saznao preko veza sa radioamaterima. Poslije toga majki su dolazili već uniformisani vojnici Vojske Republike Srpske gdje su je maltretirali. Nije nikad smjela upaliti svjetlo, živjela je u mraku. Imala je komšije i komšinice koji su u Slatini zajedno sa njom odrasli, čuvali ovce, pazili se, koji su joj htjeli pomoći jer su znali da je ona sama tu”, priča Ismail, dodajući da su joj komšije donosile hranu.

Uz pomoć komšija srpske nacionalnosti majka je izbjegla u inostranstvo.

“Polovinom augusta Srbi su vršili ‘čišćenje’ Foče od muslimana. I oni da bi je spasili, znali su više da nema Džema, nema djece, obukli su je u crnu odjeću koju su nosile stare Srpske, stavili crnu maramu, obuli opanke. Neka djevojka ju je odvela na autobusku stanicu”, priča Ismail, dodajući da mu je majka sa ostalim okupljenim stanovništvom bošnjačke nacionalnosti prebačena u Rožaje u Crnoj Gori, gdje ju je primio Remzo Kalač, te se odatile prebacila u inostranstvo, a porodica je tek nakon dvije godine preko Crvenog krsta saznala da je živa.

Djevojka koja je odvela Džemailovu majku na stanicu u Foči i danas je nepoznata porodici Vahida, a, kako kaže Ismail, voljeli bi je upoznati, častiti, postati prijatelji sa njom.

Trpio glad da pronađe svog brata, a danas živi u nadi da će ga ukopati

Čitavog rata Ismail se interesovao za sudbinu svoga brata, želio je da ga spasi.

“Imao sam i neko auto koje sam prodao da bi izvukao brata, tada sam čuo da se plača, mogu se naći neke veze. Zato sam to auto prodao. Poželio sam se i ja hljeba u ratu, ali sam te pare štedio da bih mogao brata spasiti. Nisam to uspio”, govori Ismail, kao i da je nakon potpisivanja Dejtonskog mirvnog sporazuma u Foči i okolini bilo dosta razmjena tijela, ali da ni tu nije pronašao Džemu.

Kaže da je prilikom prijavljivanja bratovog nestanka saznao iz Međunarodnog komiteta crvenog križa (MKCK) da su ga i oni imali u svojoj bazi podataka, ali on nikad nije pronađen.

Doktor Ibrahim Karović mu je kasnije pričao da je pomagao Džemi, jer su bili zatvoreni u dvije sobe u KPD Foča. Džemaila su maltretirali, tukli, te mu jedne prilike polomili desnu stranu vilice.

“Kaže da je bio strašno bolestan i da je ‘pomago’ i da mu je doktor Karović pružao pomoć, zavijao ga. Nekako mu je ublažio tu vilicu, ne bi li to premladilo. Međutim, ubrzo se sa njim rastao jer je doktor Karović razmijenjen”, opisuje Ismail šta mu je pričao doktor koji je kasnije nakon rata preminuo.

Od drugih je Ismail saznao da se Džemo javio da ide na berbu šljiva 17. septembra 1992. godine.

“Međutim, koliko ja imam saznanje, nisu odvedeni na berbu šljiva, već na kopanje rovova na području Previle, na brdu Stolac. I tamo su svi ti strijeljani. Ja sam imao neke prilike da saznam gdje bi mogli biti grobnice, kosti. Pa sam i plaćao i obilazio te terene, tražio, ali nismo mogli pronaći ništa”, prisjeća se Ismail.

Drugi su mu govorili da su njegovog brata pustili da bježi, nakon što su ostale pobili, na brdu Kacelj (Ustikolina). Međutim, komandir KPD-a, koji je čuvao zatvorenike, vidio ga je kako bježi i upucao ga.

“U posljednjih dva mjeseca dobio sam informaciju da su demineri na području Kacelja našli neke lobanje i kosti. Mislim da će sad trebati biti neka ekshumacija, oni su i očistili taj teren i obilježili. Mene zanima samo jesu li te kosti tu. Smatram da bi njegove kosti mogle biti na Kacelju”, kaže o novoj nadi Ismail.

Govori da je napet, jer je od jedne osobe srpske nacionalnosti čuo da je policajac koji je ukopavao tijela na Kacelju prepoznao njegovog Džemu.

“Pričao je da ih je 11 zagrnuo na istom mjestu i da je na izdvojenom mjestu našao još jedno tijelo. Kad on tamo pozna ga. Pričao je da je to Džemo. Pričao je kolegama po Foči kako nije znao da je Džemo bio zarobljenik”,

prepričava Ismail, dodajući da je ovaj policajac kasnije poginuo u saobraćajnoj nesreći.

Ismail je otisao u penziju 2014. godine, te rado odlazi u svoje rodno selo – Fočansku Slatinu. Tamo se probude sjećanja na neka ljepša vremena njegove porodice i brata.

“On je bio jedna dobra duša, zanatlija. Uvijek je nešta radio i poslije posla, nečim se bavio, da mu prolazi vrijeme. Bario se limarijom, bravarijom, bio dobar varioc. Pričali su mi neke komšije Srbi da je snaha kod njih ostavila dva kompleta za varenje, brusilice i tako dalje. Oni su to meni vraćali, ali ja sam većini rekao da zadrže, samo sam nešto uzeo za sebe da imam za uspomenu”, govori za BIRN BiH.

Najveća životna želja mu je, kaže, naći kosti svoga brata.

“Značilo bi mi to da mogu, kao svima, kao i roditeljima da mu proučim Fatihu. Obilježiti mu mezar. Strašno bih volio dok sam ja živ da ga pronađem. I zato ne žalim ni svoje vrijeme, ne žalim ni troškove. Istražujem”, dodaje Ismail, koji uz vrijeme s unucima rado piše o svojoj porodici i porijeklu.

Vesna Vladić: Oca pamti samo po fotografijama

Piše: Albina Sorguč

Vesna Vladić imala je nepune dvije godine kada joj je nestao otac 19. aprila 1992., kojeg pamti samo po fotografijama.

“On je nestao 19. aprila 1992. godine, a ja sam u julu napunila dvije godine. S obzirom da sam bila beba kada se to sve izdešavalо, ja njega u suštini samo i pamtim po fotografijama. Moje sjećanje živo o njemu ne postoji”, priča Vladić za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH).

O karakteru i osobinama svog oca Pere Vladića, koji je tada imao 22 godine, slušala je od majke, djeda, bake i tetke.

“Znam da je bio dosta vezan za mene. Kada je bio kući on se brinuo o meni, nije dozvoljavao majci da to radi, igrao se sa mnom, jer je u tome uživao, bio mi je privržen”, kaže Vladić.

O nestanku oca također je saznala od najbližih članova porodice koji su joj rekli da je otisao na pregovore o razmjeni u Prudu.

“Razdvojili su ih. Tata i Tomica Kršić su bili u jednom vozilu, a u drugom vozili su bili taj komandant njihov Milan Rakić, Milena Dragojlović i njen suprug Bogdan

Dragojlović. Oni su otišli dalje, a tati i Tomici se od tog momenta gubi svaki trag”, govori Vladić.

Naglašava da godinama priželjkuje da sazna šta se desilo njenom ocu i da pronađe njegove posmrtnе ostatke.

“S obzirom da će sad, u aprilu, 30. godina kako se to desilo, normalna stvar da svako priželjkuje u životu da ima na savjesti da je ukopan. Baka i dijed su podigli spomenik. Zajedno sa svojim stavili su njegovu sliku, ali nije to to. Njega nema, njegovih ostataka nema. Naravna stvar da bi mi značilo i upošteno da saznam šta se desilo, gdje je, šta je, ipak je on momak od 22 godine koji je jednostavno samo nestao sa lica zemlje”, kaže ona.

Smatra da je krajnje vrijeme da neko istraži šta se desilo njenom ocu, dodajući kako su nakon rata do njene porodice dolazile “rekla-kazala” priče.

“Niko neće da svjedoči, niko neće neke stvari da kaže konkretno. Bile su priče da je zakopan negdje na nekom mjestu, ali nikada sa nekakvim dokaznim materijalnom”, priča tridesetdvogodišnja Vesna.

Dodaje da nema zajedničku fotografiju sa ocem.

“Ja imam njegovu fotografiju iz vojske i imam jednu sa njegovim najboljim priateljima, to je sve što imam. Pošto su poplave bile kod babe i djeda, voda je odnijela, nismo uspjeli sačuvati te fotografije”, pojašnjava.

Kaže da je davno dala krv za DNK analizu, kao i njena tetka Milosava Vladić.

“Uzimali su DNK od mene 2002. ili 2003. godine i nikad više niko niti je dolazio niti se javio”, kaže Milosava Vladić, sestra nestalog Pere Vladića.

Odlazak na pregovore bez povratka

Milosava je za BIRN BiH ispričala da je živjela u Joševu (Odžak), dok je brat bio sa ocem u Novom Gradu na području iste opštine kada je saznala da mu se nakon odlaska za Prud gubi svaki trag.

On je, priča, dan ranije, 18. aprila, svoju kćerku Vesnu, suprugu i majku odvezao u Šamac, odakle su one potom otišle u Srbiju.

“Za vrijeme rata kod nas je u kući bila radiostanica pa smo mi tako i saznali preko veziste iz Novog Grada da su oni išli na pregovore 19. aprila 1992. Milan Rakić iz ‘kriminalističke’ policije je bio kao glavni da idu na pregovore, a otišli su i moj brat i rođak naš Tomica”, kaže.

Prema njenim riječima, njen brat je od 20. januara do 14. aprila 1992. bio u bolnici zbog upale pluća, koju je napustio da ga ne zovu izdajnikom “jer ne ide na liniju”.

“U bolnici je trošio sedam lijekova, a kući nije imao nijedan. Baka mi je pričala da je veće prije odlaska na tu razmjenu bio na liniji izvan sela i da je cijelu noć kašljao, poplavio i nekako ga je baka odvela kući i taman je malo sebi došao kad je Siniša Vojinović, isto iz Novog Grada, došao po njega”, prepričava Milosava Vladić, govoreći kako je Vojinović kazao da je “Milan rekao da Pero obuče uniformu Vojne policije i da probude Tomicu Kršića da s njim ide u pratnju”.

Ona dodaje da joj je brat bio rezervista Jugoslovenske Narodne Armije (JNA).

“Služio je vojsku u Prištini pa je imao rezervnu uniformu vojske JNA i Milan je rekao da obuče uniformu Vojne policije da ide kao u pratnju s njima”, kaže Vladić.

Dodaje da je njena majka mjesec dana kasnije razgovarala sa Bogdanom Dragojlovićem koji joj je ispričao da vozilo u kojem su bili Pero i Tomica negdje u Kopajnici više nije video.

Vladić je ispričala da je Dragojlović rekao majci da je pitao vozača zna li gdje voze Peru i Tomicu, te da mu je vozač kazao da zna onaj drugi vozač gdje ih treba dovesti.

Foto: BIRN BH

Majka nije doživjela pronačlanak sina

“Kad je Milan Rakić razmijenjen nakon tri mjeseca, moja majka je slučajno bila u trgovini i pitala je Milana šta je sa Perom, a on je rekao ‘baš smo dali da se Tomica razmijeni, ako dođe Tomica znat ćemo šta je sa Perom’. Ništa on nije htio više pričat i na tome je i ostalo. Kad god su tražili u razmjenu ni među mrtve ni među žive Pere i Tomice nikad nije bilo”, ističe Vladić.

Dodala je da su u Prud išli na pregovore sa pripadnicima Hrvatskog vijeća obrane (HVO).

“Oba su vozača bili Hrvati, ali ne znam da li su naši iz Bosne ili iz Hrvatske, to ne znam, uglavnom su iz HVO-a”, kaže Vladić.

Brata opisuje kao vrijednu i poštenu osobu.

“Čitav Odžak zna da je bio stvarno momak na svom mjestu. Svi ga pamte, kome je god mogao pomoći pomogao je, nikad niko nije ružnu riječ rekao o njemu, niti je imao problema sa zakonom. Do rata je radio u ‘Novogradnjima’ u Odžaku”, kaže Vladić.

Naglašava da njena majka Vidosava nije doživjela da pronađe posmrtnе ostatke sina.

“Dok je bila živa stalno je govorila ‘samo da mi je doživjeti da ga vidim, da li mrtvoga, da li živoga, da znam da počiva u grobu s mirom’”, govori i dodaje da je njena jedina želja da doživi da pronađe bratove posmrtnе ostatke.

Njen otac Mirko, koji ima 80 godina, još uvijek živi u nadi da je njegov sin živ.

“Ko god da je s bilo koje strane, vjere, nacije nek se nađu nestali, rat nikada nikom nije dobra donio, a svako bi volio svog da nađe”, poručuje Milosava Vladić.

Zehra Murguz: "Mi se nismo ni nagledali, rat nas je rastavio"

Piše: Albina Sorguč

Svaki trenutak u kratkotrajnom braku sa suprugom Mujom za Zehru Murguz bio je poseban. Rastavio ih je rat, ona je zlostavljana, a on iz zatočeništva odveden u nepoznatom pravcu, dok mu je veći dio porodice ubijen. Njegove posmrtnе ostatke ona već 30 godina traži.

Zehra i Mujo Murguz bili su u braku osam mjeseci prije početka rata u Foči.

"Mi se nismo ni nagledali, rat nas je rastavio, a imali smo toliko planova za našu budućnost, da gradimo kuću, restoran u kući, pošto sam ja bila ugostiteljski radnik. Imali smo divnih ideja i maštali o lijepom životu. Često sjedim kraj prozora dugo navečer i ronim suze. Maštam da ga čekam iz druge smjene, ali znam da nikada doći neće", govori Murguz.

Murguz za Balkansku istraživačku mrežu Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) kaže da joj je najveća želja da sazna istinu o sudbini muža, pronađe njegove posmrtnе ostatke i da ga dostojanstveno ukopa.

Zarobljeni su zajedno 15. aprila 1992. godine u Čohodar Mahali sa ostalim mještanima, ali dva dana kasnije ih razdvaju i Mujo je sa drugim muškarcima nesrpske nacionalnosti zatvoren u Kazneno-popravni dom Foča, gdje je odlazila šest puta, ali je samo dva puta uspjela da ga vidi.

Dodaje da ga je prvi put vidjela u domu zahvaljujući suprugu njene radne kolegice, ali da nije mogla pričati

sa njim jer je stražar bio pola metra od njih.

"Prvi put kad sam ga vidjela, 'očima' sam tražila udarce po njemu, on je shvatio šta tražim i dao mi je doznanja, mahnuo je glavom, kao da nije tučen", govori Murguz.

Prisjeća se da je tokom posljednjeg susreta sa suprugom u domu bila u prilici i da nakratko razgovara sa njim.

"Mogla sam ga pitati sve, jer nas je stražar ostavio same. Pitao je za roditelje i sestru. Pitao je čujem li se ja sa svojima, pošto su moji bili na Tjentištu i na to se sva priča svodila. Zagrlila sam ga, poljubila, pitala jesu li ga tukli, provocirali, a on je rekao 'valjda će izaći odavde pa će ti nekad i pričati'. Nažalost to se nikad nije desilo", kaže Murguz.

Istinu kriju oni koji su uradili zlo

Naglašava da će se ona dok je živa boriti da sazna istinu o njenom Muji, s kojim je svaki trenutak koji je provela bio poseban.

"On zaslužuje svu pažnju ovog svijeta, bio je jako pažljiv suprug, sin i brat. Nikada nije ni mrava zgazio, a nekamoli nekome nešto naudio, i pitam se zbog čega ga je neko likvidirao? Samo zato što je bio Mujo, što nije bio Đorđe ili Zoran", smatra ona.

Dodaje da je bio poslovoda u pilani fabrike "Maglić", te da ga mnogi ljudi koji su radili sa njim spominju po dobru.

“Studirao je i na Šumarskom fakultetu u Sarajevu i mnoge njegove kolege su mi se javile na Facebooku i slali slike sa fakulteta i pitali za njega. To sve meni teško pada, pa čak pojedine kolege ga i pozdravljaju, a ja ne znam gdje je”, kaže Murguz.

Smatra da istinu o likvidaciji i nestanku njenog supruga kriju “oni koji su i uradili to зло”.

“Traženje ljudi iz KP doma trebalo je da bude završeno davnih dana, a ne da još prolaze decenije i decenije i da umiru porodice i da nema ko koga sahraniti, ukopati na dostojanstven način, onako kako to nalaže vjera, nebitno koje je vjere i nacije”, kaže Murguz.

Govoreći kako umiru članovi porodica nestalih i o bojazni da mnoge neće imati ko ukopati, dodaje da joj je rat uskratio i da ima djecu, ali da će se ona boriti za istinu i pronalazak supruga dok je živa.

“Moj muž ima dvije sestre žive, dale su krv za DNK analizu, ali nikad ništa. Mislim da mnogi znaju gdje su. Može nestati novčanik, kolekcija knjiga da se ukrade, ali čovjek ne može nestati, tako da mnogi iz Foče znaju, koji su rukovodili KP domom gdje su i šta se sa njima desilo”, govori, te dodaje kako je vrijeda pojam nestali, jer smatra da je njen suprug odveden iz fočanskog doma u nepoznatom pravcu.

Prema riječima Murguz, još nisu pronađeni posmrtni ostaci 672 osobe sa područja Foče.

Ubistvo svekra, svekrve i zaove

Dodaje da su Mujini roditelji Aziz i Halima, te sestra Zineta ubijeni 15. augusta 1992., pred njenim očima, nakon što su ranije gledali zločin koji je vršen nad njom. “Ubio ih je prvi komšija koji je dobio pečat

ratnog zločinca”, kaže Murguz, koja ja bila svjedok u postupku koji su vodio pred Okružnim sudom u Trebinju.

Okružni sud u Trebinju proglašio je Ranka Stevanovića krivim za ratni zločin počinjen 1992. u Foči, te ga osudio na 14 godina zatvora.

U prvostepenoj presudi je navedeno da je Stevanović kriv za premlaćivanje i silovanje V.S. iz Foče 6. maja 1992. godine.

Stevanović je proglašen krivim i zato što je 15. augusta 1992. u naselju Krivaje (opština Foča) u porodičnoj kući ubio tri člana jedne bošnjačke porodice, dok je osobu Z.M. pred ukućanima silovao, a ona je zatim uspjela pobjeći.

“Oni su ekshumirani i ukopani na dostojanstven način pošto sam i ja bila u kući i preživjela zločin kad su oni ubijeni”, kaže Murguz.

Dodaje da je bila u izbjeglištvu u Turskoj, te da je bila u prilici da ide na Zapad, ali da se ona odlučila za Bosnu.

“Izabrala sam Bosnu jer sam znala gdje su ubijeni moj svekar, svekra i zaova, da ekshumiram svoje, da saznam istinu za svog muža. Da sam otišla vani ne znam da li bih uspjela ekshumirati svekra, svekru i zaovu, ali sam uspjela. Bilo je mukotrpno, bolno i danas boli rana, ne prestaje, ali ono što mene i mnoge žrtve nije dotuklo to nas je ojačalo”, ispričala je.

Danas Zehra čuva dvije Mujine majice koje su jedino što je mogla ponijeti iz Foče.

“U jednoj sam ja izašla iz Foče 19. augusta 1992. godine i još jednu Mujinu majicu imam koju čuvam kao suho zlato”, dodaje Murguz, koja zajedno sa ostatkom suprugove porodice čuva uspomenu na njega.

Foto: Porodični album / ustupljeno BNRBiH

Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa (MKCK) širom svijeta pomaže ljudima pogođenim oružanim sukobima i drugim nasiljem tako što radi sve što je u njegovo moći da zaštitи njihovo dostojanstvo i ublaži njihovu patnju, često skupa s drugim partnerima iz Crvenog krsta/križa i Crvenog polumjeseca. Također nastojimo spriječiti stradanje jačanjem humanitarnog prava i zagovaranjem univerzalnih humanitarnih principa. Ljudi znaju da mogu računati na nas u spašavanju života u ratnim zonama i bliskoj saradnji sa zajednicama kako bi razumjeli i odgovorili na njihove potrebe. Naše iskustvo i stručnost omogućavaju da naš humanitarni odgovor bude brz, učinkovit i nepristrasan.

Tekstovi objavljeni u brošuri "Živjeti s neizvjesnošću" nastali su 2021. godine, tokom saradnje MKCK-a i Balkanske istraživačke mreže Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) na projektu "Medijsko izvještavanje o nestalim osoba u BiH s fokusom na humanitarni pristup temi".

Balkanska istraživačka mreža Bosne i Hercegovine (BIRN BiH) je medijska nevladina organizacija sa sjedištem u Sarajevu, specijalizirana za praćenje i izvještavanje o suđenjima za ratne zločine. Od svog formiranja 2005. godine BIRN BiH informira javnost o procesuiranju ratnih zločina pri državnom i lokalnim sudovima u BiH te Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ/ICTY). BIRN BiH podržava razvoj medija, civilnog društva, kao i promoviranje i poštovanje ljudskih prava.

Balkanska istraživačka mreža u Bosni i Hercegovini
Splitska 6, 71000 Sarajevo, BiH
T: +387 33 237 269
F: +387 33 237 292
urednik@birnnetwork.org
www.detektor.ba

International Committee of the Red Cross
Kolodvorska 12
71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
T +387 33 56 56 50
sarajevo@icrc.org
www.icrc.org/ba
© ICRC, July 2022